

Tekstheftet

Lektor Hovdes norskkurs ved Sonans

Innholdsfortegnelse

Norrønt:

Håvamål	1
---------	---

Folkediktning:

Olav og Kari	3
Draumkvedet	5
Smørbukk	9

Renessanse:

P. Mirandola; <i>Om mennesket si verdighet</i>	14
--	----

Barokk:

T. Kingo; <i>Sorrig og glæde...</i>	15
T. Kingo; <i>Som den gylne sol...</i>	16
D. Engelbretsdotter; <i>Aftensalme</i>	17
P. Dass; <i>Herre Gud ditt dyre...</i>	20

Klassisisme og senklassisisme:

J. H. Wessel; <i>Gravskrifter og epigram</i>	22
J. H. Wessel; <i>Smeden og Bageren</i>	23
J. N. Bruun; <i>Norges skål</i>	25

Romantikk:

H. Wergeland; <i>Piken på anatomikammeret</i>	26
H. Wergeland; <i>Til Foraaret</i>	27
J. S. Welhaven; <i>Republikanerne</i>	28
J. S. Welhaven; <i>Diktets ånd</i>	30

Nasjonalromantikk:

M. Hansen; <i>Luren</i>	32
-------------------------	----

Poetisk realisme:

B. Bjørnson; <i>Faderen</i>	36
Ivar Aasen; <i>Gamle Norig</i>	39
Aa. O. Vinje; <i>Ved Rondane</i>	40
Camilla Collett; <i>Mot strømmen</i>	42

Realisme:

A. Kielland; <i>Ballstemning</i>	44
----------------------------------	----

Naturalisme:

A. Garborg; <i>Frå naturalisme</i>	48
A. Skram; <i>Karens jul</i>	49

Nyromantikk/symbolisme/tidlig modernisme:

K. Hamsun; <i>Fra det ubevisste...</i>	57
S. Obstfelder; <i>Navnløs</i>	58
S. Obstfelder; <i>Jeg ser</i>	59

Nyrealisme:

C. Sandel; <i>Kunsten å myrde</i>	60
T. Jonsson; <i>Liket</i>	66

Tradisjonalistisk lyrikk og kamplyrikk + modernismekritikk:

R. Nilsen; <i>Revolusjonens røst</i>	68
Hartvig Kiran; <i>Nykleholmen</i>	69
A. Øverland; <i>Tungetale fra parnasset</i>	70

Modernisme:

H. Børli; <i>Louis Armstrong</i>	72
P. Brekke; <i>Som i en kinosal</i>	73
R. Jacobsen; <i>Men vi lever --</i>	74
T. Vesaas; <i>Naken</i>	75
D. Solstad; <i>Vi vil ikke gi kaffekjelen vinger</i>	78

Postmodernisme:

I Calvino; <i>Hvis en reisende en...</i> (utdrag)	80
---	----

Realisme i dag:

B. Breiteig; <i>Stockholm</i>	81
-------------------------------	----

Samtidslyrikk:

Nils-Øivind Haagensen	90
-----------------------	----

Samisk litteratur:

Paulus Utsi; <i>Så lenge</i>	91
N. A. Valkepää; <i>Vindens veier</i>	91

Dansk og svensk litteratur:

M. Strunge; <i>Natmaskinen</i>	92
Göran Palm; <i>Havet</i>	93
Sonja Åkeson; <i>Äktenskapsfrågan</i>	93

Den eldre Edda

Hávamál (utdrag)

«Hávamál» tyder «talen til den høge». «Den høge» er Odin, og han gir her råd og reglar for korleis menneska bør leve.

1 Augo du bruk
før inn du gjeng,
i kott og i kråorn,
i kott og i krokom.
For d'er uvisst å vite
kvar uvener sit
føre din fort.	10 Betre bør
du ber kje i bakken
enn mannevit mykje.
D'er betre enn gull
i framand gard;
vit er vesalmanns trøyst.
3 Eld han tarv
som inn er komen
og om kne kulsar.
Til mat og klede
den mann har trøng
som har i fjell fare.	11 Betre bør
du ber kje i bakken
enn mannevit mykje.
Med läkare niste
du legg kje i veg
enn ovdrykkje med øl.
4 Vatn og handduk
han ventar å få,
når til bords han vert beden.
Syn godlaget fram,
så greileg du kan,
med ord og attbeding.	34 Omveg er jamt
til utrygg ven,
om midt i bygda han bur.
Men beinvegar gjeng
til den gode venen,
om han er langt av lei.
7 Grannvar mann,
til gjestebod komen,
teier med andre talar.
Lyder med øyro
og med augo skodar,
veltenkt og føre var.	36 Eit lite bu
er betre enn inkje,
heime er kvar mann herre.
Har du geiter to
og ein tausperra sal,
då tarv du ikkje tigge.
8 Sæl er den
som seg mun vinne
fagre ord av folk.
Endå det er
ymist med det
du eig i annan manns barm.	38 Väpna sine
skal mann på vollen
ikkje gange eit fet ifrå.
Uvisst er å vite
når på vegom ute
det spørjast kan etter spjur.

- 43 Venen sin
 skal ein vere ven,
 honom og hans ven.
 Men med uvens ven
 venskap halde
 høver kje fagna folk.
- 44 Veit du ein ven
 som vel du trur,
 og du hjå han fagnad vil få:
 gjev han heile din hug
 og gåva ei spar,
 far og finn han ofte.
- 76 Døyr fe;
 døyr frendar;
 døyr sjølv det same.
 Men ordet om deg
 aldri døyr,
 vinn du eit gjetord gjævt.
- 77 Døyr fe;
 døyr frendar;
 døyr sjølv det same.
 Eg veit eitt
 som aldri døyr,
 dom om daudan kvar.

Efter Ivar Mortensson Egnund si omsetjing

i kotr og kráom: i kott og hjørne
 tarv: treng
 kulsar: frys
 grannvar: varsam
 sæl: lykkeleg, salig
 mun: kan
 vesalmann: fattigmann
 ovdrykkje: altfor mykje drikke

tausperra sal: eit svært fattigsleg hus
 eit fet: eit steg
 fagna folk: skikkelege folk
 fagnad: god mottaking
 hug: sian
 sjølv det same: (du) på same måten
 dom om daudan kvar: ettermælet til
 den einskilde

Spørsmål

1. Kva slags moral og grunnhaldning til livet blir formidla i desse levereglane?
2. Kva fortel dei ulike strofene deg om levemåten og dagleglivet i det norrøne samfunnet?
3. Passar nokon av desse levereglane i dag også?
4. Finn allitterasjon (bokstavrim) i strofene 10, 43 og 77. Kan du sjå noko mønster?

Olav og Kari

I

1.

Olav sat heime i átte ár,
— Trø meg inkje for nære —
fyrr han ville si mo'eri sjå.
— På volden dansar mi jomfru.

2.

Det niende tek'e til lide,
han ville til si mo'eri ride.

II

3.

"Høyrer du Olav, sonen min:
hosse likar du gifta di?"

4.

"Sosso likar eg gifta mi,
som eg dríkk'e bå' mjø' og vin.

5.

"Sosso likar eg gifta god,
som kvør den dagjen å drikke jo!."

6.

"Eg såg henne Kari ride
i gjår med elveside.

7.

Ho ha'e kje anna til hest
hell kvite bjønnen ho lika best.

8.

Ho ha'e kje anna til beisle-ring,
hell fránarormen ho slengde ikring."

9.

"Det mune dei på henne ljuge —
gud nå'e den som slikt trudde!"

10.

"Hosse kan graset på jordi gro,
når sonen inkje mo'eri tru?"

III

11.

Olav spring på gangaren grå,
så hastig ri'e han denirå.

12.

Kari ho ser seg ut så vide,
så ser ho 'n Olav etter halline ride.

13.

Ho gjordest bå' blå og bleik:
"No ser eg Olav at han er vred!"

14.

Ho skodde si hond, ho skodde sin fot,
så gjekk ho sin herre syrgjeleg i mot:

15.

"Høyrer du Olav, herren min:
hot tiend fekk du hjå mo'eri din?"

16.

"Ho sa ho såg deg ride
i gjår med elveside.

17.

Du ha'e kje anna til hest,
hell kvitebjønnen du lika best.

18.

Du ha'e kje anna til beislering,
hell fránarormen du slengde ikring."

19.

"Det mune dei på meg ljuge —
gud nå'e den som slikt trudde!"

20.

"Hosse kan graset på jordi gro,
når sonen må inkje mo'eri tru?"

21.

Han la til henne med tynnytein,
serkjen revna, og holdet seig.

22.

Han la til henne med tynnerkvast,
serkjen revna, og holdet brast.

23.

"Olav, Olav, slå inkje leng'!
No hev eg fengji min hjartespreng."

24.

Han tok 'a Kari i sitt fang,
så bar han henne på silkeseng.

25.

"Du dreg'e serken utor blodet,
du sender han til mi mo'er!

26.

Du bed, ho tvær han rein'e
og gifter kje døltar fleire!"

IV

27.

Kari kom seg til himmelriks dør,
jomfru Mari slepte 'a innafyr.

28.

Jomfru Mari tukka fram ein stol:
"Sit, liti Kari, og kvil din fatt!"

29.

"Du tar inkje rydje sess fyr meg,
eg er inkje for god til stande fyr deg.

30.

Er er inkje trøytt, eg kan vel stå, —
men må Olav himmerikje få?"

31.

"Sit, liti Kari, og kvil deg på —
Olav han skò himmelrikje få."

32.

"Er er inkje trøytt, eg kan vel stå, —
men må Olavs mo'er himmerikje få?"

33.

Jomfru Mari ho svara så:
— Trø meg inkje for nære —
"Olavs mo'er kan kje himmerikje få."
— På volden dansar mi jomfru.

Ordforklaringer

sjå – besøke

fyr – før

drikke bå'le mjø' og vin: poetisk omskriving for å nyte den høyeste lykke

hosse – hvordan

gifte – kone

sosso – slik, sådan

kvør – hver

jol – jul

elv – alv

med elveside – mellom alvene, i følge med dem

beislering – hodelag, tømmer

frånarorm – glinsende orm

gangare – hest

halline – bakkene

skodde si hond – tok på seg hanske

syreleg – sorgfull

tynnyrtein – tornegrein

holdet seig – huden/kjøttet gav etter

hjartespreng – hjertet brister

tvær – vaske

Draumkvedet

Del I

1.

Vil du meg lyde, eg kveda kan
om einkvan nytan drengjen,
alt om 'n Olav Åsteson,
som heve sovi so lengje.

2.

Han la seg ned om joleftan
sterkan svevnen fekk;
vakna kje fyrr om trettandagjen,
då folkje åt kyrkjun gjekk.
Og det var Olav Åsteson,
som heve sovi so lengje.

3.

Han la seg ned om joleftan,
no hev 'n sovi så lengje,
vakna 'kje fyrr um trettandagjen,
då fuglane skoke vengjir.

4.

Han vakna 'kje fyrr om trettandagjen,
då soli rann i lie,
då sala han ut flijotan folen,
han ville åt kyrkjun rie.

5.

Presten stend'e fyr altare
og les upp lestine lange,
Olav set ség i kyrkjedynni
og tel'e draumarne mange.

6.

Gamle mennar og unge
dei gjev'e ette gaum'e,
med' han Olav Åsteson
tele sine draume.

Del II

7.

Eg la meg ned um joleftan
sterkan svevnen fekk,
vakna 'kje fyrr om trettandagjen,
då folket åt kjyrkjun gjekk.
Fyr månen skin'e
og vegjine falle so vide.

8.

Eg hev vori meg opp med sky
og ned-att med havet svarte; -
den, som vil mitt fotspor fylgje,
lær 'kje av blidom hjarte.

9.

Eg hev vori meg opp med sky
og ned-att med havsens grunne; -
den, som vil mitt fotspor fylgje,
lær 'kje av blidom munne.

10.

Eg hev vori meg upp med sky
og ned att på svarte dikje,
eg hev sett åt heite helvite
og ein del av himmerikje.

11.

Eg hev fari ivi vigde vatnet
og ivi djupe dalar;
høyrer vatn og ser det inkje,
unde jordi so mune det fara.

12.

Eg er så trøytt og ferde-mod,
og inna så mune eg brenne;
eg høyrer vatn, og fær det inkje,
unde jordi så mune det renne.

13.

Inkje kneggja soten min,
inkje gjøydde min hund'e,
inkje gol dei ottefuglan',
det tottest meg vera under.

14.

Eg var meg i auromheime
i mange netter og trå,
det veit gud i himmerik
hosse mang ei naud eg såg.

15. Eg kan noko av kvòrom
derfyr tikjest eg frød;
eg var longe i moldi móka,
ha eg tott den dauden god.

Del III

16.

Fysste eg var i uteksti,
eg fór ivi tynnyr-mog;
sund'e gjekk mi skarlakskåpe,
og neglan' av kvòr min fot.
For månen skin'e,
og vegjine falle så vide.

17.

Så var eg meg i uteksti
igjenom den tynnyr-ring:
sund'e gjekk mi skarlakskåpe
og neglan' av kvòr mi fing.

18.

Kjem eg meg åt Gjallarbrui,
ho heng'e så hågt i vinde;
ho er òll me gulle slegji
og saum i kvòrjom tinde.

19.

Ormen høgg'e, og bikkja bit'e
og stuten stend mitte på leii;
tri er tingji på Gjallarbrui
og alle er gramme og vreide.

20.

Bikkja bit, og ormen sting,
og stuten stend og stangar —

der slepp ingjen ivi Gjallarbrui,
som feller domane vrang.

21.

Eg hev gjengji Gjallarbrui,
ho er båe bratt og lei;
vassa så hev eg dei Våsemyran',
no er eg kvitt'e dei.

22.

Va'i så hev eg dei Våsemyran',
der hev 'kje sta'i meg grunn;
no hev eg gjengji Gjallarbrui
med rapa moll i munn.

23.

Eg hev gjengji Gjallarbrui,
og der var krokane på;
men eg totte tyngre dei Gaglemyran',
gud bære den dei skò gå!

Del IV

24.

Så kom eg meg át votno dei,
der isane brunne blå,
Gud skaut det i hugjen min:
eg vende meg derifrå.
For månen skin'e
og vegjine falla så vide.

25.

Eg var meg i auromheime,
ingjen der eg kjende,
berre ho sæle gudmor mi
med raude gull på hende.

26.

Sume fór ivi Grimaråsen
og sume ivi Skålestrond,
men dei som fór ivi Gjallarhylen,
dei kome våte fram.

27.

Så tok eg av på vetterstig
alt på mi høgre hond:
Der såg eg meg til Paradis,
det lyser ivi vene lond.

28.

Der såg eg att'e gudmor mi;
meg mune 'kje betre gange:
"Reis du deg te Brokksvalin,
der skò domen stande!"

Del V

29

Eg var meg i aurom heime
i mange næltar og trå;
det veit Gud i himmerik,
hossi mang' ei nau eg såg.
I brokksvalin
der skò domen stande.

30.

Der kom ferdi norante
og den rei no så kvast:
fyre rei Grutte Gråskjeggje
alt med sitt store brass.

31.

Der kom ferdi norantil,
det totte eg vera verst:
fyre rei Grutte gråskjeggje,
han rei på svartan hest.

32.

Der kom ferdi sunnantil
det tottest meg vera best;
fyre rei sankte Såle-Mikkjel
han rei på kvitan hest.

33.

Der kom ferdi sunnantil
og den rei no so tvist:
fyre rei sankte Såle-Mikkjel
nesté Jesum Krist.

34.

Der kom ferdi sunnantil
ho tottest meg vera trå;
fyre rei sankte Såle-Mikkjel
og luren unde armen låg.

35.

Det var sankte Såle-Mikkjel,
han bles i luren lange:
"Og no skò alle såline
fram fyr domen gangel"

36.

Men då skolv dei synde-såline
som ospelauv fyr vinde,
og kvòr den, kvòr den sål der var,
ho gret fyr syndine sine.

37.

Det var sankt Såle-Mikkjel,
han vog i skåle-vikt;
so vog han alle synde-såline
bort til Jesum Krist.

Del VI

38.

Eg såg meg einom drengjen
det fyste eg vart ved,
liten smásvein bar han i fangje
og gjekk i jordi til knes.

39.

Kjem eg med át manne dei,
kåpa den var bly:
hass arme sål i dessom heime
var trong i dyre tid.

40.

Kjem eg med át manne dei,
dei bar på gloande jord;
Gud nå'e dei fatige såline,
som flutte deildir i skog!

41.
Kjem eg meg at bonno dei,
dei stoge so høgt på glo:
Gud nå'e dei synduge såline,
ha banna bort far og mor!
42.
Kjem eg meg åt podda og ormen
dei hoggje kvørare i sporde:
det var dei synduge syskjenbonni
som gifte kvørare på jordi.
43.
Der møtte eg dei ormane tvei
dei bit'e kvørare i sporde:
dei sto kinna i rauda blodet,
det var så tung ei vinne.
44.
Kjem eg meg åt Syslehuset;
der var trollkjerringan' inne:
dei sto kjinna i rauda blodet,
det var så tung ei vinne.
45.
Der er heitt i helvite,
heitar hell nokon hyggje.
er hengde dei 'pivi ein tjørukjetil
og brytja ned-i ein presterygg'e.

Del VII

46.
Sæl er den i fø'sheimen
fatige gjev'e sko:
han tar inkje berrføtt gange
på kvasse heklemog.
Tunga talar
og sanning svarar på domedag..

Ordforklaringer

- Del I – Visjonens ramme**
 einkvan nytan drengjen – en eller annen dugende kar
 skoke – ristet på
 flijot – rask, snar
 lestine – de hellige tekstene
 tel'e – fortelle
 gaum – oppmerksomhet

- DEL II – Forord av visjonæren**
 fotspor fylle – gjøre samme reisen
 blidom – dativform av blid
 dikje – hengemyr, sølehull
 vigde vatnet – elva i dødsriket
 ferdemod – trøtt av reisen
 sote – svart hest, her: helhesten
 ottefuglan' – morgenfuglene
 auromheim – den andre verden
 trå – langvarig, som går langsomt

47.
Sæl er den i fø'sheimen
fatige gjeve ku.
Han tar inkje sulum gange
på høge Gjallarbru.
48.
Sæl er den i fø'sheimen
fatige gjeve brau:
Han tar inkje ræ'ast i auromheime
fyr horske hundegau.
48.
Sæl er den i fø'sheimen
fatige gjeve konn;
han tar inkje ræ'ast på Gjallarbru
fyr kvasse stutehonn.
50.
Sæl er den i fø'sheimen
fatige gjeve mat;
han tar inkje ræ'ast i auromheime
anten fyr hæ'e hell hat.
51.
Sæl er den i fø'sheimen
fatige gjeve klæ'e;
han tar inkje ræ'ast i auromheime
fyr høge kjellar-bræ'e.

Del VIII

52.
Gamle mennar og unge,
dei gjeve atte gaum'e:
det var han Olav Åsteson,
no hev han førtålt sine draume,
Statt upp, du Olav Åsteson,
som heve sovi så lengje.

kvørjom – hver og en
frod – vis, kunniskapsrik

Del III – Ferden til dødsriket

uteksti (avledning av extasis + exitus) – vanlige begrep i visjonsdiktninga om sjelen som forlater legemet

tynnyrmo – tornekratt, tornemo

i vinde – i lufta

oll – hele

ting – her, skapning, vette

der hev kje sta'i meg grunn – jeg fant ikke fast grunn noe sted

krok – mothake

med rapa mold i munn (med gravjord i munnen) – som død mann

Del IV – Ferden i dødsriket I

votno dei – de vannene

brunne – brant

blå – svart

"der isane brann svarte" – der det på samme tid var isende kaldt og kokende heitt

med raude gull på hende – med gullringer på fingrene

vetterstig – vinterveien

meg mune kje bet'e gange – det gikk meg ikke bedre enn at ...

Del V – Den foreløpige dommen

Pilegrimskyrkja = Brokksvaline

Grulte gråskjeggje = djevelen

brass – sverm, følge

såle Mikkjel – "sjele-Mikael" = erkeengelen Mikael som etter katolsk tro tar imot sjelen når den forlater kroppen

tvist – stille

Strofe 33: Det at Kristus dukker opp her i foreløpig-dommen, er neppe opprinnelig i teksten.

Del VI – Ferden i dødsriket II

i dessom heime – i denne verden

delld – merkestein

bonno dei – de barna

stoge – stod

banne bort – forbanne

tvei – to

syslehuset – straffestedet for trolldom

vinne – arbeid

hyggje – tenke

tjørukjetil – tjærekjele

bryte – skjære opp kjøtt til kokking

Del VII – Lønna for gode gjerninger

i fø'esheimen – her i verden, mens man lever

sumlug – svimmel

horsk – harsk

gau – gjøing

hæ'e – spott

Kjellarbræ'e – trolig de store isbreene som er omtalt i strofe 24

Smørbuk

Der var engang en Kjærring som sad og bagte. Hun havde en liden Gut, han var saa tyk og fed og vilde saa gjerne have god Mad, og derfor kaldte hun ham Smørbuk; og saa havde hun en Hund de kaldte Guldtand. Ret som det var, satte Hunden i at gjø.

«Spring ud, du Smørbukken min,» sagde Kjætringen, «og se efter, hvem det er Guldtand gjør paa.»

Saa sprang Gutten ud og kom ind igjen og sagde: «Aa, Gud bære mig, der kommer en stor lang Haugkjærring, med Hovedet under Armen og en Sæk paa Ryggen.»

«Spring under Bagstefjælen og gjem dig,» sagde Mor hans.

Saa kom det store Troldet ind.

«God Dag,» sagde hun.

«Gud signe!» sagde Mor til Smørbuk.

«Er ikke Smørbuk hjemme idag?» spurgte Troldet.

«Nei, han er i Skogen med Far sin og veider Ryper,» svarede Kjærringen.

«Det var Trold, det da!» sagde Haugkjæringen; «jeg har slig en fin liden Sølvkniv som jeg vilde give ham.»

«Pip, pip, her er jeg!» sagde Smørbuk under Bagstefjælen og kom frem.

«Jeg er saa gammel og stiv i Ryggen,» sagde Troldet, «du faar smætte ned i Sækken og tage den op selv.»

Da Smørbuk vel var kommen ned i Sækken, kastede Troldet den paa Ryggen og strøg ud. Men da de var komne et Stykke paa Veien, blev Troldet træt, og spurgte: «Hvor langt er det bort at sove?»

«En halv Fjerding,» svarede Smørbuk.

Saa satte Troldet ned Sækken ved Veien og reiste bortigjenne i Smaaskogen for sig selv og lagde sig til at sove. Imens passede Smørbuk sig, tog Kniven sin, sprættede Hul paa Sækken og smat ud, lagde saa en stor Tyrirod i Steden, og strøg hjem til Mor sin. Da Troldet kom hjem og fik se hvad hun havde i Sækken, blev hun fælt sint.

Dagen efter sad Kjærringen og bagte igjen. Ret som det var, tog Hunden paa at gjø.

«Spring ud, du Smørbukken min,» sagde hun, «og se efter, hvad det er Guldtand gjør paa.»

«Aa nei, aa nei, det stygge Bæstet da!» sagde Smørbuk; «nu kommer hun igjen med Hovedet under Armen og en stor Sæk paa Ryggen.»

«Spring under Bagstefjælen og gjem dig,» sagde Mor hans.

«God Dag!» sagde Troldet; «er Smørifik hjemme idag?»

«Neimænd er han ikke,» sagde Moderen, «han er ude i Skogen med Far sin og veider Rypet.»

«Det var Trold det!» sagde Haugkjærtingen, «for jeg har en vakker liden Sølvgaffel jeg vilde give ham.»

«Pip, pip, her er jeg!» sagde Smørifik og kom frem.

«Jeg er saa stiv i Ryggen,» sagde Troldet, «du faar smætte ned i Sækken selv og tage den.»

Da Smørifik vel var kommen i Sækken, slængte Troldet den paa Ryggen og lagde af Gaarde. Da de var komne et godt Stykke paa Veien, blev hun træt og spurgte: «Hvor langt er det bort at sove?»

«En halv Mil,» svarede Smørifik.

Saa satte Troldet ned Sækken ved Veien og gik opigjennem Skogen og lagde sig til at sove. Mens Troldet gjorde det, fik Smørifik Hul paa Sækken, og da han varkommen ud, lagde han en stor Sten i Steden. Da Haugkjærtingen kom hjem, gjorde hun op en stor Ild paa Peisen, satte over en diger Kjedel, og skulde til at koge Smørifik. Men da hun tog Sækken og troede hun skulde slippe Smørifik i Kjedlen, faldt Stenen ud, og slog Hul i Bunden paa den, saa Vandet randt ud og slukkede Varmen. Da blev Troldet sint og sagde: «Om han nu gjør sig aldrig saa tung, skal jeg lure ham ligevel.»

Den tredje Gang gik det akkurat ligesom de to andre; Guldtand begyndte at gjø, og saa sagde Moderen til Smørifik: «Spring ud, du Smørifikken min, og se efter, hvem det er Guldtand gjør paa.»

Saa sprang Smørifik ud, og kom ind igjen og sagde: «Aa Gud bære og trøste mig! Det er Troldet som kommer igjen, med Hovedet under Armen og en Sæk paa Ryggen.»

«Spring under Bagstefjælen og gjem dig,» sagde Mor hans.

«God Dag,» sagde Troldet og steg ind igjennem Døren; «er Smørifik hjemme i dag?»

«Nejmænd er han ikke,» sagde Moderen, «han er ude i Skogen med Far sin og veider Ryper.»

«Det var Trold, det da!» sagde Haugkjærringen, «for jeg har en vakker liden Sølvske jeg vilde give ham.»

«Pip, pip, her er jeg!» sagde Smørifik, og kom frem under Bagstefjælen.

«Jeg er saa stiv i Ryggen,» sagde Haugkjærringen, du faar smætte ned i Sækken og tage den selv.»

Da Smørifik vel varkommen ned i Sækken, slængte Troldet den paa Ryggen og lagde af Gaarde. Den Gangen reiste Troldet ikke bort for sig selv og lagde sig til at sove, men hun strøg lige hjem med Smørifik i Sækken, og da de kom hjem, var det en Søndag.

Saa sagde Troldet til Datter sin: «Nu skal du tage Smørifik og slagte ham og koge Sodd paa ham, til jeg kommer igjen, for nu reiser jeg til Kirken og beder fremmede.»

Da Sjøfolkene var reist, skulde Datteren tage Smørifik og slagte ham; men saa vidste hun ikke rigtig hvorledes hun skulde gjøre det.

«Bi, saa skal jeg vise dig hvordan du skal bære dig ad, jeg,» sagde Smørifik; «læg Hovedet dit ned paa Krakken, skal du se.»

Hun gjorde saa, hun Stakkar, og Smørifik tog Øxen og hakkede Hovedet af hende, som det havde været en Kylling. Saa lagde han Hovedet i Sengen og Skrotten i Gryden, og kogte Sodd paa Datteren, og da han havde gjort det, krabbede han op over Døren og drog med sig Tyriroden og Stenen, og lagde den ene over Døren og den andre op paa Peispiben til Troldet.

Da Folkene kom hjem fra Kirken og saa Hovedet i Sengen, tænkte de at Datteren laa ogsov; men saa skulde de bort og smage paa Suppen.

«Smager godt, Smørbuksodd!» sagde Kjærringen.

«Smager godt, Dattersodd!» sagde Smørifik. Men det lydde de ikke efter.

Saa tog Haugtroldet Skeen og skulde til at smage.

«Smager godt, Smørbuksodd!» sagde han.

«Smager godt, Dattersodd!» sagde Smørifik paa Peispiben.

Da tog de til at undres paa, hvem det var som snakkede, og vilde ud og se efter. Men da de kom ud i Døren, kastede Smørifik Tyriroden og Stenen i Hovedet paa dem og slog dem ihjel. Saa tog han alt det Guld og Sølv som var i Huset, og da blev han vel rig; og saa reiste han hjem til Mor sin.

Pico della Mirandola

Pico della Mirandola (1463–94) studerte ved det platoniske akademiet i Firenze. Der kom han i kontakt med ei rekke nye skrifter som hadde komme med flyktninger frå Konstantinopel. Pico var open for idear frå fleire kantar og meinte at både jødiske, egyptiske og kristne tekstar hadde noko viktig å fortelle om mennesket. Sentralt hos Pico står mennesket si verdigheit. Mens mellomalderkyrkja var svært oppteken av arvesynda, ser Pico på mennesket som eit guddommeleg vesen med store positive eigenskapar. Gjennom kunnskap og magi kan vi frigjere indre krefter og dermed framstå som Guds vakraste skapningar. Picos ekstremt optimistiske menneskesyn blir gjerne sett på som eit høgdepunkt i renessansehumanismen i Italia på 1400-talet. Kontrasten mellom Picos lovprising av mennesket og den tradisjonelle vektlegginga av vår syndige natur i kristendommen, er slåande.

Om mennesket si verdigheit, 1487 (utdrag)

[...]

Derfor valde Han ut eit menneske, eit verk av ubestemmeleg form, og plasserte han i midtpunktet av verda. Deretter talte Han til han på denne måten:

«Vi har gitt deg, Adam, ikkje nokon fast bustad, inga eiga form for deg, inga gāve som skal vere di spesielle, som du skulle måtte kunne oppleve som di eiga, ha som di eiga, ha i di varetekts som dine eigne den bustaden, den forma og dei gāvene som du sjølv måtte kunne ønskje. Dei avgrensingane som ligg i andre skapningar, er styrte av dei lovene som er skrivne ned av Oss. I samsvar med ditt frie skjøn, som eg har overgitt deg til, er du ikkje underlagd noko band, og du skal sjølv avgjere grensene for kva som skal vere din natur. Eg har sett deg i midten av verda for at du derfrå lettare skal kunne sjå deg rundt og oppdagje kva som måtte finnast i verda. Verken av himmelen eller jorda har Vi gjort deg, og verken dødeleg eller udødeleg. Du er, lik ein domnar som er utnemnd av den grunn at han er ærleg, din eigen skapar og formar, det er deg gitt å skape deg sjølv i kva som helst form du måtte ønskje. Du kan vekse nedover til dei skapningane av lågare natur som ér ville dyr. Du kan også vekse oppover driven av forståinga i sjela di mot dei høgare naturane som er guddommelege.»

Å, gjevmilda til Gud Faderen! Å den store og vedunderlege lykka til mennesket! Det er gitt han å oppnå det han måtte velje, og å vere det han måtte ønskje.

[...]

Ved fødselen plasserte Faderen alle frø og spirer i mennesket som opphav til liv. Dei frøa som mennesket dyrkar, vil vekse og bere frukt i han. Dersom han dyrkar frø frå grønsaker, vil han bli ei plante. Om han dyrkar frø av kjensler vil han bli eit vilt dyr. Om råsjonelle frø, vil han bli eit dyr av himmelen. Om intellektuelle, vil han bli ein engel og son av Gud. Og om han ikkje er tilfreds med lagnaden til eit dyr, men finn sentrum av sin eigen einskap, da vil han, som éi ånd samsatsmelta med Gud og i ro i einsamt mørke med Faderen, som er over alle ting, stå over alle ting. Kven vil ikkje føle undring over denne kameleonen som vi er? Eller føle meir undring over alle ting same kva det er?

[...]

Salmen er fra anden del af Kingos Åndeligt sjungekor. Den udtrykker det jordiske livs uforudsigelige skiften mellem lykke og ulykke. Melodien er en gammel visemelodi, en sarabande, fra omkring 1670. Sarabande-stilen med sin 3/4 takt dukkede op allerede i 1500-tallet og blev snart efter adopteret af barokkens komponister.

Sorrig og glæde de vandre til hobe

- Tekst: Thomas Kingo, 1681

Sorrig og glæde de vandre til hobe,
lykke, ulykke de gange på rad,
medgang og modgang hinanden tilråbe,
solskin og skyer de følges og ad,
jorderigs guld
er prægtigt muld,
Himlen er ene af salighed fuld.

Alle ting har sin foranderlig lykke,
alle kan finde sin sorrig i barm,
tit er et bryst under dyrebart smykke
opfyldt af sorrig og hemmelig harn,
alle har sit,
stort eller lidt,
Himlen alene for sorgen er kvit..

Vælde og visdom og timelig ære,
styrke og ungdom i blomstrende år
højt over andre kan hovedet bære,
falde dog af og i tiden forgår.
alle ting må
enden opnå,
Himmelens salighed ene skal stå.

Dejligste roser har stindeste tome,
skønneste blomster sin tærende gift,
under en rosekind hjertet kan forne,
for dog at skæbnen er sælsom og skift!
I våde-vand
flyder vort land,
Himlen har ene lyksaligheds stand.

Vel da! så vil jeg mig aldrig bemøje,
om ikke verden går efter min agt!
Ingen bekymring skal kunne mig bøje,
intet skal gøre mit hjerte forsagt!
Sorrig skal dø,
lystigheds frø
blomstre på himmel-lyksaligheds ø.

Thomas Kingo

Fra Danmarks og
Norges Kirkers
Forordnede
Psalme-Bog Kbh.
1690

Lov: lovprisning,
ros

Vraa: krok, hull,
usæl bolig

Møde: møye,
træthet, besvært

Vee: smerte

Som dend Gyldne Sool frembryder

Som dend Gyldne Sool frembryder
Giennem dend kulsorte Sky,
Og sin straale-Glands udskyder,
Sea at Mørk og Molm maa fly,
Saa min JESUS aff sin Grav,
Og det dybe Dødsens Hav
Opstod ærefuld aff Døde,
Imod Paaske Morgen-røde.

Jeg kand finde i mit bierte,
At min Siel har Trøst der aft,
Som kand lindre ald min smerte,
Naar Jeg mindes kun din Grav,
Og betænker hvor du laa
Udi Dødens føle Vraa,
Og stood op med Kraft og Åre,
Hvad kand større Glæde være.

Ligger Jeg i syndens Bøye,
Ligger Jeg i Armod ned,
Ligger Jeg i sygdoms Køye,
Ligger Jeg i Uselhed;
Ligger Jeg fortrængt, forhadt,
Og aff Verden slet forladt,
Skal Jeg Huus i Graven tage,
O her er dog haab tilbage.

Du far synden engang døde,
Der med er min synd betalt;
Armod, Uselhed og Møde,
Ja min sygdom bar du alt;
Jeg ved dig opreyses skal,
Og aff Dødsens dybe Dal
Skal Jeg hovedet oprette,
Ald min Nød kand det forlette.

Synd og Død og alle File,
Som at Satan skyde kand,
Ligger brudte ved din hvile
Udi Gravens mørke Land!
Der begrov du dem, og gav
Mig en sikker Trøste-stav,
At ved din opreisnings ære
Jeg skal seyer-Palmer bære.

Tak, O store Seyer-HÆRE,
Tak, O Livsens Himmel-Helt,
Som ey Døden kund' indspærre
I det Herved-mørke Telt!
Tak fordi at op Du stood
Og fik Døden under Food!
Ingen Tunge kand dend Glæde
Med tilbørlig Lov udqvæde.

Som Guds Søn Jeg dig nu kiender,
Og seer din Aldrmægtighed,
Din opstandelse indspender
Hvad Jeg troer og hvad Jeg veed.
Mig til salighed og haab,
Ja min Christendommes Daab
I din Død er som et Billed
Og opstandelse fremstilled.

Du til Livet mig skal vække
Ved din stor' opreisnings Kraft!
Lad kun Jorden mig bedekke,
Orne tære ald min saft,
Ud og Vand opsluge mig!
Jeg dør i dend Troe til dig,
At Jeg skal til Liv opstände
Udaff Dødsens grumme Lande.

Søde JESU, giv mig Naade
Ved din gode hellig Aand,
At Jeg saa min Gang kand raade
Og Veyledes ved din haand,
At Jeg ey skal falde hen
Udi Dødsens sveig igien,
Hvor aff du mig engang rykte,
Der du Døden undertrykte.

Tak for ald din Fødsels Glæde,
Tak for dit det Guddoms Ord,
Tak for Daabens hellig Væde,
Tak for Naaden paa dit Bord,
Tak for Dødsens bitre Vee,
Tak for din Opstandelse,
Tak for Himlen du har inde,
Der skal Jeg dig see og finde.

Dorthe Engelbretsdotter

Afften Psalme

1.

D'agen viger og gaar bort,
Lufften blifver tyck og sort,
Solen har alt Dalet Plat,
Det gaar ad den mørcke Nat.

4.

Ret nu blincked Solens Lius,
Nu er skummelt i hvert Huus,
Saa forandris alle ting,
Til vi giør det sidste spring.

2.

Tiden sagte lister sig,
Glaset rinder hastelig,
Døden os i Hælen gaar,
Evigheden forestaar.

5.

Kjære Siæl kom det i hu,
Og der hos bekiendt kun nu,
At du som it Adams Barn,
Velter dig i Synd og Skarn.

3.

Nu een Dag jeg eldre bleff,
Det er som mit Tancke-Breff,
At jeg med min vandrings Staff,
Nærmer holder til min Graff.

6.

Denne Dag est du ey qvit
At du jo har faldet tit,
Reys dig og med Bøn gack hen
Til din Gud i Himmel'en.

7.
Beed om Naade, og gør Bood,
Aabne dine Øyens Flood,
Slip ham icke med dit skrig
Før hand faar Velsignet dig.
8.
Nu min JEsu, Siælis Skat,
Tag her Lossament i Nat,
See jeg har it Hvile-sted
J mit Hierte til dig red.
9.
Lad din stercke Engle-vact
Paa mit Leye giffve act,
At min Søffne-tunge Krop
Skadis ey aff Sathans Trop.
10.
Saa jeg arme Orme-Seck
Icke veckis op med skreck,
Min Hosbond med Børn og Slect,
Tag og i din Vare-tect.
11.
Vær din Menigheds forsvar,
Ordsens Tienere bevar,
At de maa som Hyrder troo,
Føde dine Faar i roo.
12.
Alle Kongers Konge bold,
Vær vor Arffve Kongis Skield,
Hand forlader sig paa dig,
Giff ham hvad hand ønsker sig.
13.
Alt paa ham i mange Led,
Naade-Kilden flyder ned,
At det Kongelige Blood
Øse Trøst aff samme Flood.
14.
Lad ham Leffve mange Aar,
Til hand mæt aff Verden gaar,
Giff ham her al Fryd og Fred
Siden Ewig Salighed.
15.
De som ere i hans Raad,
HEerre styr self deris Daad,
At de Trolig een og hver
Raader det som tienligst er.
16.
Stil den Siugis Hierte-vee,
Tenck paa de Bedrøffvede,
Vær de Faderløsis Trøst,
Og giff act paa Enkers Røst.
17.
Til een blund staar nu mit sind,
Men førend jeg slumrer ind,
Vil jeg hos mit Hvile-rom
Staa og tencke mig lit om.
18.
At det er saaledis fat,
Jeg eengang den lange Nat
Skal iblandt de dødis Tal,
Soffve i den mørcke Dal.

19.

Fire Fiele er min pragt,
Hvor udi jeg bliffver lagt,
Med it Lagen og lit meer,
Eyer icke saa en Feer.

20.

Alle Verdslig Ting forgaar,
Jeg til Herlighed opstaar,
Naar Gud ved Basunens Lyd,
Kalder mig til Ewig Fryd.

Tekstene er trykt etter *Samlede skrifter*, v. K. Valkner (1955).

Petter Dass (1647–1707)

Herre Gud! Ditt dyre navn og ære

1

Herre Gud! Ditt dyre navn og ære
over verden høyt i savn må være,
og alle sjele, og alle trelle
og hver geselle de skal fortelle
din ære.

2

Det er smukt og kostelig at høre,
at man Gud sin' lebers plikt mon gjøre;
de dyb' avgrunner, de grønne lunder
skal Herrens vunder hver tid og stunder
utføre.

3

Om seg folk anstille vil så stemme,
Guds navn at tie still og glemme,
så skal dog stene og tørre bene
ei være sene hans navn, det rene
at fremme.

4

Ja, før Gud sin ære skal forlise,
før skal hav og grummen hval ham prise,
samt og tanteien, som løper leien,
stenbit og seien og torsk og skreien,
og nise.

5

Gud er Gud om alle land lå øde,
Gud er Gud om alle mann var døde,
om folk forsvimler, i Herrens himler
utallig vrimaler, som slår på cimler
hin söde.

6

Skulle Herren fattes bram og svenne?
Se, ti tusen står for ham og tjene,
ja tusen gange ti tusen mange,
hvis smukke sange med klang kan prange
der henne.

7

Ti for Gud skal alle kne seg bøye,
de som bor i himlene hin' høye,
og de på jorden, i sør og norden,
samt djevlers orden, som dømt er vorden
til møy.

8

Høyen hall og dyben dal skal vike,
jord og himmel falle skal tillike,

hver berg og tinde skal slett forsvinne,
men Herrens minne til tusen sinde
skal stige.

9

Vil de gamle være stiv' og sove,
da skal børn i moders liv Gud love;
De halte, lamme, mål-løse, stamme
gjør og det samme, de grumme, gramme
og grove.

10

Når jeg meg fra topp til fot betrakter,
ingen lem på meg for god jeg akter,
var de så smukke som silkedukke,
de jo skal bukke med ydmyk' sukke
og faktær.

11

Men o mennesk' tør du det vel mene,
at Guds navn skjer rett og skjel alene,
for prest og bonde med blotte munne
ham love kunne? nei, ingenlunde
det ene.

12

Herrens navn hos oss på jord kan ikke
heiliges ikkun med ord og nikke!
Nei, hvor du svever, og hvor du strever,
se til du lever, som Guds ord krever
til prikke.

13

La ditt lys for folket smukt så brenne,
at enhver din dyd og tukt kan kjenne!
Lev ei begjærlig, ei folk besværlig
lev from og ærlig, mot hver mann kjærlig
til ende.

14

Hat alt det Gud i sitt ord selv hater,
at vellysten deg på jord ei skader!
Sky synd og lyder, som Gud forbyder,
elsk tukt og dyder, som deg bepryder
og bader.

15

Men vilst du på syndens vei henstige,
og fra dyden blues ei at vige,
da dine lemmer Guds navn beskjemmer,
Guds ånd bortskremmer, og ei forfremmer
Guds rige.

16

Men, o Gud! forhindre slik at blive!
Hva som er ugodliggt fordrive!
At vi vår' tider mot synden strider,
når tiden lider, hos deg omsider
at blive!

(Fra Katekismesanger, før 1698)

Ordforklaringer

savn: ry

geselle: håndverkersvenn

at man Gud sin' læbers plikt osv.: at man priser

Gud i tale

vunder: under

grummen hval: den ville hval

tanteien: makrellstørja

leien: skipsleia

forsvimpler: mister fotfestet

cimler: cymbaler, bekken

bram: prakt

vorden: blitt

tillike: på samme vis

slett: rett og slett

til tusen slinde: tusen ganger

gramme: vrede

for prest og bonde: bare fordi prest og bonde

ikkun: bare

at vellysten: slik at vellysten

bader: gagner

blues ei at vige: skjemmes ikke for å vike unna

Johan H. Wessel

Fra *Votre Serviteur
otiosis* (Kbh. 1784).

Her fra *Digte*
Gyld., Oslo 1965

Gravskrifter og epigram

Den, som aldrig turde drikke,
Turde aldrig noget stort;
Ægte Helte lade ikke
Vandet skylle Modet bort.

Cborus.

Krigeren, for han er Helt,
Takker Vinen i sit Telt.

Digterens Gravskrift over sig selv.

Han aad og drak, var aldrig glad,
Hans Støvlehæle gik han skieve;
Han ingen Ting bestille gad,
Tilsidst han gad ei heller leve.

Smeden og bageren

Der var en liden by, i byen var en smed,
som farlig var, når han blev vred.
Han sig en fiende fik; (dem kan man altid få,
jeg ingen har, det gå
min leser ligeså!)
Til uheld for dem begge to
de træffes i en kro.
De drak (jeg selv i kro vil drikke,
for andet kommer jeg der ikke.
Anmerk dog, leser! dette:
Jeg immer går på de honette.)
Som sagt, de drak,
og efter mange skjeldsord, hidsigt snak,
slår smeden fienden på planeten.
Så sterkt var dette slag,
at han så ikke dag,
og har ei siden set'en.

honett: anstendig,
skikkelig

feltskjær: lege

Straks i arrest blev smeden sat.
En feltskjær får den døde fat,
og om en voldsom død attest hensender.

hisset: til den
andre sida/det
hinsidige

Den mordere forhøres og bekjender.
Hans håb var, at han skulle hisset gå,
og der forladelse av sin modstander få.

Men hør nu løier! netop dagen,
før dom skal gå i sagen,
fremtriner fire borgere
for dommeren; den mest veltalende
ham så tiltalede:
«Velviseste!
Vi ved, på byens vel De altid se;
Men byens vel beror derpå,
at vi vår smed igjen må få.
Hans død opvekker jo dog ei den døde?
Vi aldri får igjen så duelig en mand.
For hans forbrydelse vi altfor grusomt bøde,
om han ei hjelpes kan.» –
«Betænk dog, kjære ven! der liv for liv må bødes.» –
«Her bor en arm udlevet bager,
som pokker snart desuden tager.
Vi har jo to, om man den ældste tog av dem?
Så blev jo liv for liv betalt.» –
«Ja,» sagde dommeren, «det indfald var ei galt,
Jeg sagen at opsette nødes;
ti i så vigtigt fald man må sig vel betænke,
Gid våres smed jeg livet kunde skjenke!
Farvel godt folk! jeg gjør alt, hvad jeg kan.» –
«Farvel velvise mand!» –

Han blæder i sin lov omhyggelig;
men finder intet der for sig,
hvorved forbuden er, for smed at rette bager;
han sin beslutning tager,
og så afsiger denne dom:
(Hvem, som vil høre den, han kom!)
«Vel er grovsmeden Jens,
for al undskyldning læns,
og her for retten selv bekjendte,
han Anders Pedersen til evigheden sendte;
men da i vores by én smed vi ikkun have,
jeg måtte være rent av lave,
ifald jeg vilde se ham død.
Men her er to, som bager brød.
Ti kjender jeg for rett:
Den eldste bager skal undgjelde det;
og for det skjedte mord med liv for liv bør bøde,
Til velfortjente straf for sig,
og ligesindede til afsky og til skræk.»

Den bager græd Guds jammerlig,
da man ham førte væk.

Moral.

Beredt til døden altid vær!
Den kommer, når du minst den tænker nær.

NORGES SKAAL

For Norge, Kjæmpers Fødeland,
vi denne Skaal vil tømme,
og naar vi først faa Blod paa Tand,
vi sødt om Frihed drømme;
dog vaagne vi vel op engang
og bryde Lænker, Baand og Tvang;
for Norge, Kjæmpers Fødeland,
vi denne Skaal udtømme!

Hver tapper Helt, blandt Klipper fød,
vi drikke vil til Ære;
hver ærlig Norsk, som Lænker brød,
skal evig elsket være!

Den vrede Livvagts Vaabenbrag
forklarer trolig Nordmands Sag.
Hver ærlig Norsk, blandt Klipper fød,
vi drikke nu til Ære.

En Skaal for dig, min kjække Ven,
og for de norske Piger!
Og har du een, saa Skaal for den,
og Skam faa den som sviger!
Og Skam faa den som elsker Tvang
og hader Piger, Vin og Sang!
En Skaal for dig, min kjække Ven,
og for de norske Piger!

Og nok en Skaal for Norges Fjeld,
for Klipper, Sne og Bakker!
Hør Dovres Echo raabe: «Held!»
for Skaalen tre Gang takker.
Ja tre Gang tre skal alle Fjeld
for Norges Sønner raabe Held!
Endnu en Skaal for dig mit Fjeld,
for Klipper, Sne og Bakker!

Johan Nordahl Bruun.

PIGEN PAA ANATOMIKAMMERET
(Skrevet i 1837 av Henrik Wergeland)

-- Jo det er Hende! O lys hid!
Og slip ei Kniven end paa glid
i denne Armes Hjerte!
O, der er rædsom Vittighed
i Lampens Blik, som stirrer ned
paa denne døde Smerte.

Saa kold, dengang den aanded, saae
den stolte Verden jo derpaa?
Og frække Øine skar
det Slør igjennem tidligt, som
den stakkels Piges Fattigdom
af gyldne Drømme bar.

Som Blomst i Isen frosset ind
jeg seer et Træk paa denne Kind,
som vel jeg bør at kjende.
Thi Fryden i min Barndomsleeg
før altfor høit min Skulder steeg
-- o var den ikke Hende.

Tvertsover boed' Hun for os,
i Armod født som i sit Mos
paa Taget Stedmorsblommen.
Fornemme Folk kun fatted svært,
at Blod saa fagert og saa skjært
af Fattigfolk var kommen.

Ak, mangt sligt Aasyn dog jeg saae
som Maanedsrosens Pragt forgaae,
som Sommerfuglestøvet!
Dem Skjebnens Haand for haardt vel tog
og Syndens Spor dem overjog
som Sneglens Sliim paa Løvet.

Fra Morgenbladet.
Chr. 1845

Til foråret

forår: vår

O forår! Forår! redd meg!
Ingen har elsket deg ømmere enn jeg.

Ditt første gress er meg mer verd enn en smaragd.
Jeg kaller dine anemoner årets pryd,
skjønt jeg nok vet, at rosene ville komme.

fyrige: livlig,
ildfull

Ofte slynget de fyrige seg etter meg.
Det var som å være elsket av prinsesser.
Men jeg flyktet: Anemonen, forårets datter, hadde min tro.

O vidn da, anemone, som jeg fyringen har knelet for!
Vidner, foragtede løvetann og lerfivel,
at jeg har aktet eder mer enn gull, fordi dere er forårets barn!

Vidn, svale, at jeg gjorde gjestebud for deg som for et
hjemkommet fortapt barn, fordi du var forårets sendebud.

Søk disse skyers herre og be, at de ikke lenger må ryste nåler
ned i mitt bryst fra deres kolde blå åpninger.

Vidn, gamle tre, hvem jeg har dyrket som en guddom
og hvis knopper jeg hvert forår har talt ivrigere enn perler!

Vidn du, som jeg så ofte har omfavnet
med en sponnesønnssønns ærbødighet for sin oldefar.
Ah ja, hvor titt har jeg ikke ønsket å være en ung lønn
av din udødelige rot og å blande min krone med din!

patriark: eg.
stamfar, gammel.,
ærverdig mann

Ja, gamle, vidn for meg! Du vil bli trodd.
Du er jo ærverdig som en patriark.

Be for meg, skal jeg øse vin på dine røtter
og lege dine arr med kyss.

Din krone må alt være i sitt fagreste lysgrønt,
dine blade alt suse der ute.

O forår! den gamle roper for meg, skjønt han er hes.
Han rekker sine armer mot himlen, og anemonene,
dine blåøyde barn, kneler og ber at du skal
redd meg – meg, der elsker deg så ømt.

Johan Sebastian Welhaven

REPUBLIKANERNE

Ved Barriere de la Santé
ligger en ydmyg liten Kafe.
En gammeldags Stue er all dens Plass,
der er ei Forgyldning, der brukes ei Gass.
Den har en Søkning, der sjeldan brister,
af Etudianter og smaa Artister;
og kommer ei disse, da eier den dog
en stillere Gjest i sin dunkle Krog.
Der vandrer omkring i den straalende Stad
en skibbruden Flok, der aldri er glad;
der møder dem Ingen med Smil eller Nikk,
de færdes i Sværmen med slukkede Blikk.
Pauvres honteux! de søger et Hjem;
en ringe Kafe er det beste for dem.

Nu er det Midnatt, der sidder en Gjæst
endnu ved sit Bord med en Sukkervandsrest.
Hans Ansigt er falmet, hans Dragt er grov,
hans Linned er reent og hans Hænder er smukke,
han støtter sit Hoved, som om han sov -
der er saa tyst; man kan høre ham sukke.

Dog, mens han sitter i dette ly,
åpner man døren med bulder og gny;
det er en skare av ungervenner
med sterke mustasjer, med øyne, der brenner,
De fløyter og nynner en smukk melodi,
en sang av den stumme fra Portici.
Nourrit har i aften fra scenen vakt
de fyrike toners koglende makt;
de ruller den jublende flokk gjennom blodet
nu har den igjen republikken i hodet.

De setter seg matte; men atter fra stolen
springer der en og bestiger et bord,
han sier med rungende, vingede ord:
"Forsamling giv akt, jeg vil tale om Polen!"

Det var en tale som flammende krutt,
o, der ble stormet og spiddet og skutt.
De franske konge og råd og kammer,
gikk opp med *Kreml* i de samme flammer;
mén frem av de kolde russiske grave
steg atter en hær av Napoleons brave;
de kjempede med, de rystede jorden
med faner som storm, med ørner som torden.
På Warschaus murer stod atter Fama
og leste for verden et fransk proklama,
at nu var historiens siste knute
løsnet for evig og stykket ute.
Den frie mann og den frie kvinne
ble proklamert i alle vinde;
Europas kongress forsamlte seg best
i Polens skjød mellom øst og vest,
i Warschau reistes kongressens salong,
og dertil en støtte for Saint Simon.

Da jubledo flokken, og atter det lød:
"Champagne, garcon, på tyrannens død!"

Men just da de løste den skummende drikk
så de en fremmed med stussende blikk

ti proppen fløy mot den selsomme mann
der satt i en krok med sitt sukkervann.
"Drikk," ropte de alle, "Champagnen er god,
vårt beger er hellig, drikk, har du mod!"

"Jeg drikker ei vin, om sterk eller mild,
dens sådme er vammel, jeg hater dens ild.
Jeg sitter med gru på mitt livs ruin,
mitt beger er tømt; jeg drikker ei vin."

Da ble det gny, de kalte ham trell
de ropte på skjensel, på hevn og duell;
Han viste sitt bryst - hvor det var skrammet,
av streifende kuler, av klinger rammet! -
"I dører; det er Ostrolenkas merke.
Har I vel fattet, hvor det kan verke?
Der er ingen lise for denne kval;
den kan ikke blunde for sladder og pral.
Der er ingen gjækkså vindig og svag,
han minsker seg jo med mitt dypeste nag,
min heteste bønn, mitt eneste gode,
er kommen på lallende tunger i mode. -
Til side, drenge, giver meg rom!
Himlen har stjerner, natten er stum."

De så på hverandre. Han vandret sin vei.
De hadde Champagne, men rørte den ei.

(1838)

ORDFORKLARINGER:

Etudianter – studenter
Povres honteux – stolte fattige.
Gny – bråk
Den stumme fra Portici – Et operastykke fra Napoli
Nourrit – Kjent operasanger på 1800-tallet
Brave – modige
Warschau – Warszawa
Fama – Ryktets gudinne i gresk mytologi
Saint-simon – Fransk sosialistisk tenker
Ostrolenka – I slaget ved Ostrolenka knuste russerne den polske selvstendighetskampen i 1831
Lise – trøst
Pral - skryt

Digtets Aand

Hvad ei med Ord kan nævnes
i det rigeste Sprog,
det Udsigelige
skal Digtet røbe dog.

Af Sprogets strenge Bygning,
af Tankeformers Baand
stiger en frigjort Tanke,
og den er Digtets Aand.

Den boede i Sjælen
før Strophens Liv blev til,
og Sprogets Malm er blevet
flydende ved dens Ild.

Den gjennemrænger Ordet
lig Duft, der stiger op
af Rosentræts Indre
i den aabnede Knop.

Og skjønt den ei kan præges
i Digtets Tankerad,
den er dog der tilstede
som Duft i Rosenblad.

Glem da den gamle Klage,
at ingen Kunst formaaer
at male Tankefunken,
hvorf et Digt fremstaaer.

Thi hvis den kunde bindes
og sløres af paa Prent,
da var i denne Skranke
dens Liv og Virken endt.

Den vil med Aandens Frihed
svæve paa Ordets Klang;
den har i Digtets Rhythmer
en stakket Gjennemgang,

En Gjennemgang til Livet
i Læserens Bryst;
der vil den vagne atter
i Sorrig eller Lyst,

Og næres og bevæges
og blive lig den Ild,
der laae i Digttersjælen,
før Strophens Liv blev til.

Kun da bevarer Digtet
sin rette Tryllemagt,
det Uudsigelige
er da i Ordet lagt.

Betrugt den stille Lykke,
der gjør en Digter varm,
mens Aanden i hans Sange
svæver fra Barm til Barm.

Lad kun hans Rygte hæves
mod Sky af Døgnets Vind,
det er dog ei den sande
Kvægelse for hans Sind.

Men naar hans Tankebilled,
med eller uden Ry,
finder et lutret Indre,
og fødes der paany –

O, bring ham da et Budskab
om dette Aandens Bliv;
thi dermed er der lovet
hans Verk et evigt Liv.

Mauritz Chr. Hansen

Fra Skizzerede
Nasjonale
Fortællinger i
Brevet fra Carl
Pølmann (1819).
Her fra Norges
Nasjonallitteratur
Gyld., Oslo 1976

Helvetia: Sveits

ensemplet:
helheten

arkadisk:
landlig, idyllisk
(jfr. Arcadia)

Luren

Bråte i Gudbrandsdalen

Jeg kunne ha lyst til, kjære venn, å datere dette brev fra *det egentlige Norge*; ti så ekte nordisk har ingen annen egn forekommet meg å være, – så stolt og dog så mild. Hvorfor skulle vi dog evig beundre hine Helvetiens prospekter? hvorfor aldri prude våre vegger med fedrelandske utsikter! Denne egn forekommer meg å stå ved siden av det skjønneste sveitslandschap. Ikke frapperes man av noen viltbrusende foss – eller av loddrett steile klipper – eller av svimmeldype avgrunner; men *ensemplet*, min venn – *tonen*, som dere malere kaller det, – er så høy, så ubeskrivelig deilig.

I stedet for å beskrive deg min tilbakereise fra Nordlandene vil jeg, mens jeg dveler for siste gang i denne yndige dal i blant dens elskverdige beboere, fortelle deg et lite eventyr, som jeg her har opplevd, og som med all sin enkelhet forekommer meg usigelig rørende. Til den ende må jeg gå tilbake i min fortelling til den aften da jeg på min opprise første gang betrådte dalen. Etter en temmelig besværlig fotreise stod jeg ved solens nedgang på høyden, hvorfra med overraskende ynde dalen plutselig åpnet sin favn for mitt blikk. Jeg lot bonden, der førte min kløvsalte hest, dra foran, og satte meg på et fjellstykke for å beskue den blomstrende dal. Bekkenes rislen, fuglenes sang og de gressende kyrs klokker lød harmonisk i mitt åpne øre. Skyggene ble lengre nedenfor meg – og minte meg om å gå ned. Mens jeg klatret ned ad fjellet, lød fjernt enkelte dype toner fra luren, den arkadiske

lur. Etterhånden ble disse sterkere, og jeg kunne tydelig høre enkelte ord igjennom tonen. I en overraskende nærhet svarte en annen lur med et på av disse simple akkorder, der så klare strømmer ut fra dette instrument. Jeg var høytidelig stemt. Neppe stod jeg i dalen, før en middelaldrende døl i fin nasjonaldrakt kom meg i møte og rakte meg sin hånd. «Velkommen til oss landsmann! Ta til takke med det jeg kan skaffe deg!» sa han i sin fyndige, trofaste dialekt, og vi gikk fremad imot gården, der lå midt i den smilende dal. Da vi kom inn, ble høysetet anvist meg, og mens hans vakre kone fremsatte en nydelig aftensmat av mel, tynnbrød og egg, fikk jeg tid til å betrakte den renlige simpelhet og tekkelige velstand, der forente seg i den rommelige nystue. Thord, det var min verts navn, var en høy, bredskuldret mann med et merkelig ansikt, der, jeg vet ikke hvorledes, forekom meg å ligne de antikke tresnitt av våre norske konger. Et par beskjedne spørsmål om vår konge og om det nyss oppløste storting osv. unslapp ham nesten imot hans vilje, – og jeg så hvorlunde nysgjerrigheten kjempet med frykten for å uleilige den trette gjest. Men nå kunne den aldrende kone ikke lenger bare seg – og gjorde meg spørsmål på spørsmål; og skjønt verten skjente på henne; fordi hun, sa han, plaget meg, – så jeg dog tydelig at han glede seg ved enhver nyhet jeg fortalte. Etter en halv times forløp hørte vi kyrnes brøling under vinduet, og straks derpå trådte en pike inn hvis utvortes sterkt frapperte meg, skjønt jeg i tussmørket ikke rett kunne betrakte henne. En høy rank vekst, – et blekt, betydningsfullt ansikt, – svømmende, blå øyne, og et gult, fritt bølgende hår falt meg straks i øyet. Faderens skarpe blikk slo hennes imot gulvet; men moderen sa i en snakksom tone: «Kom hit, Ragnhild, og hils på den fremmede, han er fra Christiánia.» Med en rolig, alvorlig mine hilste hun meg, ikke med den nyst utfoldede møs unseelse, men med en viss holdning og anstand, som forundret meg. Hun vakte en besynderlig, halvt smertelig, halvt behagelig fornemmelse hos meg, og jeg følte en uforklarlig interesse for piken. Jeg grep det påskudd å betrakte kvæget – og bad henne følge meg og vise meg det. Alt hva hun sa, rørte meg ved den klare, bløte aksent hvormed hun talte sitt dølespråk, og den bestemthet med hvilken hun valgte sine uttrykk. Hun ble synlig forlegen over den oppmerksomhet hvormed jeg betraktet henne, og førte meg snart inn igjen til faderen, der ventet meg med ølkruset i hånden.

Ved lyset ble jeg var noen bøker på en hylle, og det glede meg imellom dem å finne vår *Snorre*. Jeg innlot fleng i samtale med Thord om den gamle historie – og forbausedes ved hans bekjentskap med samme. Uten pral fortalte han meg i samtalens løp at han nedstammet fra den hårfagre Harald, og at hans slekt hadde holdt seg ublandet. Jeg vet ikke hvorfor denne etterretning gjorde et så særdeles inntrykk på meg; ikke sannelig, at jeg skulle bære større innvortes aktelse for en konge enn en bonde, men sikkert fordi jeg liksom så den lengst hensmuldrede store Harald stå for meg i sin ætling. – Min vert lot til at forstå min fornemmelse – og vendte samtalens beskjeden på andre ting.

Temmelig sent forlot han meg, og jeg kastet meg urolig frem og tilbake på mitt leie. De runne dager steg opp i min sjel, og jeg følte en engstelig glede, som den, hvormed man betrår en kjempehaug fra hedenold. Da lød en lur klart i natten og vekket meg av mine drømmer. Jeg sprang til vinduet, åpnet det – og hørte nå grant fra den nærliggende haug igjennom tonene de ord:

kjempehaug:
gravhaug

Hosdan lever Litan? og straks svartes fjernt fra med luren: *Litan lever bra.* Jeg kan ikke si hvor besynderlig det forekom meg. Min nysgjerrighet tillot meg ingen ro. Alt ble stille, og utålmodig oppebiet jeg morgenen, for hos min vert å få opplosning på denne gáte. Neppe var han trådt inn til meg, før enn jeg, mens Ragnhild beredte frokostbordet, begynte å spørre, hvo der her blåste lur om natten. Men plutselig holdt jeg inne; ti Ragnhild ble med ett blek som døden og kastet et blikk på meg, – så bønnlig, så fortvilet, så døende! at jeg tusen ganger fortrøtt mitt spørsmål. Til min beroligelse svarte Thord at han intet hadde hørt, og at det måtte være gjeterne på de omliggende setrer. Men Ragnhild snek seg vaklende ut, idet hun gav meg enda et usigelig rørende øyekast.

Skyssen var kommen, kløvsalen omspant, – og med all min nysgjerrighet, all min deltagelse, måtte jeg utilfredsstilt dra bort. Hva hadde jeg gitt for et øyeblikks enrom med Ragnhild, det jeg dog visst ei hadde hatt mot og indiskresjon nok for å benytte til å utfritte henne.

På min hele reise stod denne lille begivenhet meg uavlatelig for tanken, og det gjorde meg ondt nok, da jeg for omtrent åtte dager siden på min hjemtur kom i nærheten av dalen, at jeg ikke kunne gjøre en omvei for etter å besøke Thord. Du vet min bestemmelse var å ile den korteste vei til Christiania. För åtte dager siden altså reiste jeg om natten over fjellet. Min skysskar var en vakker, ung mann av et usedvanlig dannet vesen – men syntes meget nedslagen. På mitt spørsmål fortalte han meg at han hadde vært skolemester – men nå tjente som gårdsar. Jeg lot ham føre hesten foran meg over fjellryggen, og gikk langsomt etter i noen avstand. Plutselig hører jeg ham synge igjennom hånden henimot fjellet, og jeg gjenkjente tydelig den samme melodi, som jeg en gang hadde hørt igjennom luren. Jeg blir oppmerksom, og fra det fjerne møter mitt øre en lengre, klagende lurstemme. Som et lyn var jeg opp og stod ved siden av karen. Han syntes forlegen og ble det enda mer da jeg trengte inn på ham for å få sammenhengen å vite. Nettopp gikk månen opp, og jeg skimtet i bergkløften en liten hytte og utenfor den et menneske. «Derfra kom tonen!» ropte jeg, «og jeg må straks derhen; du skal følge med hesten..» Hans forlegenhet var ubeskrivelig. Han prøvde på å gjøre innvendinger; men jeg hadde intet øre derfor. Vi drog frem. Etter en kort taushet syntes han mer fattet og gikk villig og ilende foran. Nå stod vi ved hytten, der var liten og sammenflettet av granbar. Min kar ville forbi meg, men jeg støtte ham raskt til side og trådte først inn. Og sel midt på gulvet stod en liten seng, hvorri der lå et deilig, halvårig barn, – og nedbukket over barnet satt – støttet på luren – Ragnhild. Den følelse, hvormed vi møttes, kan du måskje tenke deg; beskrive den formår verken penn eller leppe. Jeg hadde jo ventet det, jeg visste jo i min anelse den hele sammenheng! men oppleve vissheten! Ikke vil jeg beskrive deg den første time – men heller gå over til det øyeblikk da jeg fortrolig satt imellom de to elskende med det lille pikebarn på mine armer. Rørende var i Ragnhilds munn fortellingen om hvorledes Gutterm og hun var oppdratt sammen – hvorledes de hadde elsket hinannen, – hvor flittig Gutterm hadde vært hos presten for å danne seg til skolemester, for derved å bli verdig til å besitte Ragnhild, – hvorledes ingen bønn, ingen tåre hadde kunnet overtale Thord til å tillate sin datters forbindelse med en fattig kar utenfor slekten. «Nå,» ble Gutterm ved, «fortvilte jeg og ville Gud nåde meg gå den korteste vei ut av verden. Da kom Ragn-

Philip av Spania,
d'Agasseau,
Eginhard og
Emma: kjente
elskere fra
historia

hild til meg, ville dele jammer og glede med meg, – og da var jeg ikke sterk nok til å motstå håpet om en varig forbindelse med henne.»

«Nå ser du hvordan vi har det, vinteren stunder til, og barnet –» – «Hvor har barnet vært?» spurte jeg. «Her, du! Jeg har bygd denne barhytte, og Ragnhild og jeg skiftes daglig til å være hos det.» – «Hvor langt er din faders gård herfra, Ragnhild?» spurte jeg. «En halvmil, og Guttorm har en hel mil til sitt hjem.» Tårene fløt nedover mine kinn. Jeg grep barnet, reiste meg og sa: «Fatt mot barn! det skal nok bli godt!» Under engstelige motsigelser brakte jeg det så vidt at de la sin skjebne i mine hender.

Da dagen brøt frem, var vi ved faderens gård. Jeg lot Guttorm skjule seg med barnet i laden; Ragnhild snek seg inn, og jeg gikk alene frem. Mine trinn vekte Thord, og han tok med øyensynlig glede imot meg og førte meg inn i nystuen. Som av en hendelse førte jeg samtalen på foreldres hardhet – og fortalte Thord og hans kone om Philip av Spanien, om d'Agasseau og flere. Jeg sluttet med å fortelle om Eginhard og Emma. Da deres deltagelse var vakt, gikk jeg nærmere – og sammensatte selv en historie, som nesten i ett og alt lignet Ragnhilds. Thord ble høylig oppmerksom. Da tok jeg Snorre og Bibelen ned av hyllen, la dem på bordet og sa: «Der, Thord, er boken, som lærer om din kongeslekt; men her ligger Herrens ord, som lærer at vi er alle like for Gud. Den lærer ydmykhet og forsonlighet, barmhjertighet og kjærlighet, – og der, (jeg løp ut og var som en pil tilbake med barnet) der ligger din datters barn på en fremmreds armer – og ber ved meg at du ei vil forstøte ditt blod.»

En dødelig blekhet overtrakk Thords åsyn, og konen sank halvt avmekting ned på benken. Men jeg stanset ikke, jeg bad, jeg tordnet, velsignet og forbannet. Da brast han i gråt og sa: «Gud forlate meg, som jeg nå vil forlate! Hvor er Ragnhild?» – Og Ragnhild kom, nærmere døden enn livet, og hun favnet hans kne og strakte jamrende sine foldede hender imot ham, og han reiste henne, la henne i moderens armer og sa: «Du har båret henne under din livgjord; du har lidd for henne; før du henne til meg!»

Da kalte jeg på Guttorm, og imot min forventning tilgav han ham straks. «Deg har jeg ikke så meget å forlate,» sa han: «men hun, hun visste dog – tyss!» la han til, «la det nå være godt!»

Jeg ville reise; men du kan lett tenke at jeg måtte oppebie bryllupet. I går ble paret viet, og straks derpå døptes barnet Caroline etter mitt navn – ifølge Thords egen vilje. Alle er glade, og jeg – jeg syndige menneske – står her som en engel mellom dem. Far vel, min venn! I morgen reiser jeg fra dette fredens tempel. Gud velsigne disse gode mennesker!

Bjørnstjerne Bjørnson

Faderen

Den mann hvorom her skal fortelles, var den mektigste i sitt prestegjeld; han het Tord Øverås. Han stod en dag i prestens kontor, høy og alvorlig; «jeg har fått en sønn,» sa han, «og vil ha ham over dåpen.» – «Hva skal han hete?» – «Finn etter far min.» – «Og fadderne?» – De ble nevnt, og var da bygdens beste menn og kvinner avmannens slekt. – «Er der ellers noe?» spurte presten, han så opp. Bonden stod litt; «jeg ville gjerne ha ham døpt for seg selv,» sa han. – «Det vil si på en hverdag?» – «På lørdag førstkomende, 12 middag.» – «Er der ellers noe?» spurte presten. – «Ellers er der ingen ting;» bonden dreide huen, som ville han gå. Da reiste presten seg. «Ennu dog dette,» sa han og gikk like bort til

Tord, tok hans hånd og så ham inn i øynene: «Give Gud at barnet må bli deg til velsignelse!»

Seksten år etter den dag stod Tord i prestens stue. «Du holder deg godt, du Tord,» sa presten, han så ingen forandring på ham. «Jeg har heller ingen sorger,» svarte Tord. Hertil tidde presten, men en stund etter spurte han: «Hva er ditt ærend i kveld?» – «I kveld kommer jeg om sønnen min som skal konfirmeres imorgen.» – «Han er en flink gutt.» – «Jeg ville ikke betale presten før jeg hørte hva nummer han fikk på kirkegulvet.» – «Han skal stå nummer én.» – «Jeg hører dette – og her er 10 daler til presten.» – «Er der ellers noe?» spurte presten, han så på Tord. – «Ellers er der intet.» – Tord gikk.

Atter løp åtte år, og så hørtes der støy en dag foran prestens kontor; ti mange menn kom, og Tord først. Presten så opp og kjente ham: «Du kommer mannsterk i kveld.» – «Jeg ville begjære lysning for sønnen min; han skal giftes med Karen Storlien, datter av Gudmund, som her står.» – «Dette er jo bygdens rikeste jente.» – «De sier så,» svarte bonden, han strøk håret opp med den ene hånd. Presten satt en stund og som i tanker, han sa intet, men førte navnene opp i sine bøker, og mennene skrev under. Tord la tre daler på bordet. «Jeg skal blott ha én» sa presten. – «Vet det nok; men han er mitt eneste barn, – ville gjerne gjøre det vel.» – Presten tok mot pengene. «Det er tredje gang du på sønnens vegne står her nå, Tord.» – «Men nå er jeg også ferdig med ham,» sa Tord, la sin tegnebok sammen, sa farvel og gikk, – mennene langsomt etter.

Fjorten dager etter den dag rodde far og sønn i stille vær over vannet til Storlien for å samtale om bryllupet. «Den toften ligger ikke sikkert under meg,» sa sønnen, og reiste seg for å legge den til rette. I det samme glir den tilje han står på; han slår ut med armene, gir et skrik og faller i vannet. – «Ta i åren!» roper faren, han reiste seg opp og stakk den ut. Men da sønnen hadde gjort et par tak, stivner han.

«Vent litt!» ropte faren, han rodde til. Da velter sønnen bakover, ser langt på faren – og synker.

Tord ville ikke rett tro det, han holdt båten stille og stirret på den pletten hvor sønnen var sunket ned, som skulle han komme opp igjen. Der steg noen bobler opp, ennu noen, så bare én stor som brast, – og speilblank lå atter sjøen.

I tre dager og tre netter så folk faren ro rundt om denne pletten uten å ta mat eller sovn til seg; han soknet etter sin sønn. Og på den tredje dag om morgenen fant han ham, og kom bærende oppover bakkene med ham til sin gård.

Det kunne vel være gått et år hen siden hin dag. Da hørte presten sent en høstkveld noen tusle ute i forstuen og famle varsomt etter låsen. Presten åpnet døren, og inn trådte en høy, foroverbøyd mann, mager og hvit av håر. Presten så lenge på ham før han kjente ham; det var Tord. «Kommer du så sent,» sa presten og stod stille foran ham. – «Å ja; jeg kommer sent,» sa Tord, han satte seg ned. Presten satte seg også, som han ventet; det var lenge stilt. Da sa Tord: «Jeg har noe med som jeg gjerne ville gi til de fattige; det skulle gjøres til et legat og bære min sønns navn;» han reiste seg, la penger på bordet og satte seg etter. Presten talte dem opp; «det var mange penger,» sa han. – «Det er helvten av min gård: jeg solgte den idag.» Presten ble sittende i lang stillhet; han spurte endelig, men mildt: «Hva vil du nå ta deg for, Tord?» – «Noe bedre.» – De satt der en stund. Tord med øynene mot gulvet, presten med øynene på ham. Da sa presten sakte og langt: «Nå tenker jeg at sønnen din endelig er blitt deg til velsignelse.» – «Ja, nå tenker jeg det også selv,» sa Tord, han så opp, og to tårer rant tunge ned over hans ansikt.

Ivar Aasen

1813-1896

Gamle Norig

Gamle Norig, nordst i grendom,
er vårt eget ættarland.

Der er hav, som heilt åt endom
leikar um den lange strand;
Der er vikar og votn og øyar,
tusund fjordar og tusund fjell,
snøydor, der sjeldan snjoen tøyar,
dalar, der fossen diger fell.

Leid er vel den lange vetter,
endå grøn vår granskog stend,
og når lauv i lidom spretter,
fagre liter fær vår grend.

Store dagar og stutta næter
lida lett om den ljose jord;
strand og fjord og fjell og sæter
skiner av sol frå sud og nord.

Born av deim, som bygde landet,
er på tuftom endå til;
garden stend i gamle standet,
bygd og bött som bonden vil.
Van til møda, meir enn til kjæla,
leikar lyden på land og sjo.
Giv han sitje med sømd og sæla,
trutt på tuftom i trygd og ro!

Symra, 1865

Aasmund Olavsson Vinje

VED RONDANE

No ser eg atter slike fjell og dalar
som deim eg i min første ungdom såg,
og same vind den heite panna svalar;
og gullet ligg på snjo som før det låg.
Det er eit barnemål som til meg talar,
og gjer meg tankefull, men endå fjåg.
Med ungdomsminne er den tala blanda:
det strøymer på meg, so eg knapt kan anda.

Ja, livet strøymer på meg som det strøynde,
når under snjo eg såg det grøne strå.
Eg drøymer no som før eg alltid drøynde,
når slike fjell eg såg i lufti blå.
Eg gløymer dagsens strid som før eg gløymde,
når eg mot kveld av sol eit glimt fekk sjå.
Eg finner vel eit hus som vil meg hysa,
når soli heim til notti vil meg lysa.

Alt er som før, men det er meir forklåra,
so dagsens ljós meg synest meire bjart,
og det som beit og skar meg so det såra,
det gjerer sjølve skuggen mindre svart;
sjølv det som til å synda tidt meg dåra,
sjølv det gjer harde fjellet mindre hardt.
Forsona koma atter gamle tankar:
det same hjarta er som eldre bankar.

Og kver ein stein eg som ein kjenning finner,
for slik var den eg flaug ikring som gut.
Som det var kjemper spør eg kven som vinner
av den og denne andre håge nut.

Alt minner meg; det minner, og det minner,
til soli burt i snjoen sloknar ut.
Og inn i siste svevn meg ein gong huggar
dei gamle minne og dei gamle skuggar.

Mod Strømmen I

av Camilla Collett

Om Mod Strømmen I

Mod Strømmen (Første Række) er en samling med essayistiske tekster. Boken ble utgitt første gang i København i desember 1879. Tidligere samme år hadde Camilla Collett gitt ut en revidert utgave av *Amtmandens Døtre*.

Hovedtema i samlingen er kvinnenes stilling i samfunnet. Som i forfatterskapet ellers tar Camilla Collett utgangspunkt i sitt eget liv og erfaringer.

[FORTALE] Fra Mot. Skammus (1879)

Mit Land, mit Land! deilig er du, o min Moder, deilige, end jeg kan udtale det! Fjernt fra dig fortæres jeg af Længsel, som atter og atter lægger sig glemselsdøvende over min sidste Afsked fra dig og lokker mig paany. Ved dine Fødder kunde jeg sidde henrykt fortapt og intet ville, intet trænge til uden at beskuē din Deilighed! . . . Men vil jeg klynge mig til dit Moderbryst og skue dig dybere i dette skjonne, majestætiske Aasyn for at læse lidt Kjærlighed deri, da isner det i mig – det bliver saa forunderlig dunkelt – dit Billedes forsvinder – og se, da er jeg ladt alene i det kolde, mørke Kammer, hvor du stænger dine Børn, som du ikke kan lide, og dem, du ikke kan lide, det er dine Døtre, o mit Land! Du har engang ammet Heltekvinder, sterke, kraftige, frit og vældig sig udfoldende som dit pludelige Foraar, og denne forkvaklede, fromt afrettede, maalbundne Slegt, der nu vokser op i dig og kalder sig dine Døtre, dem vender du dig i Kulde bort fra, kjendes ikke ved dem!

Nei, nei, paa dig, mit Fosterland, vil jeg ikke spilde en Klage mere. Tag al den Forgudelsesflitter, den Festhyldning, dine kjæreste Børn foremaler og foresynger dig, tag de virkelige Hjertehymner, dine bedste Sønner istemmer til din Ros, tag ogsaa *Larmen*, den vilde Trods, naar de dygtig boltres og slaas, det er jo dit Liv, din Glæde, og du skal ikke høre engang den kvalte Summen af de Millioner Suk derbag . . . Jeg skal ikke blande mine deri! Nei, intet *stille* Suk mer! Du hører ikke de stille Suk, har ikke havt Hjerte for et eneste af dem, saalænge jeg kan mindes tilbage, ikke for et eneste! Ikke for Barnets higende, fortærende Længsel i de dybe, ensomme Dale, ikke for den unge Piges lange, lange Hjertedødkamp, ikke for Kunstnerkaldet, der skulde lindret den . . . Jeg var dog from og stille dengang! Var det derfor, du lod mig lide saa græsselig? . . . Jeg er det ikke mere, o min Moder, liker du mig da bedre saa?

Ballstemning

Ad de glatte marmortrinn var hun steget opp uten uhell, uten anstrengelse, alene båret av sin store skjønnhet og sin gode natur. Hun hadde inntatt sin plass i de rikes og mektiges saler uten å ha betalt adgangen med sin ære og sitt gode rykte. Og dog var det ingen som kunne si hvorfra hun var kommet; men det ble hvisket om at det var dypt nedefra.

Som et hittebarn i en utkant av Paris hadde hun hensultet sin barndom i et liv mellom last og armod som kun de har begrep om som kjenner det av erfaring. Vi andre, som har vår kunnskap fra bøker og beretninger, må ta fantasien til hjelp for å få en idé om den arvelige jammer i en stor by; – og enda er måskje de skrekkeligste bilder vi utmaler oss, bleke mot virkeligheten.

Det var i grunnen bare et tidsspørsmål når lasten skulle gripe henne – som et tannhjul griper den der kommer for nær en maskin –; for – etter å ha virvlet henne rundt i et kort liv av skjensel og fornedrelse – med en maskins ubønnhørlige nøyaktighet å legge henne av i en krok, hvor hun ukjent og ukjennelig kunne ende dette vrengebilde av et menneskeliv.

Da ble hun, som den undertiden hender, «oppdaget» av en rik og høytstående mann, idet hun som fjortenårs barn løp over en av de bedre gater. Hun var på veien til et mørkt bakværelse i Rue des quatre vents, hvor hun arbeidet hos en madame, hvis spesialitet var ballblomster.

Det var ikke bare hennes overordentlige skjønnhet som fengslet den rike mannen, men hennes bevegelser, hennes vesen og uttrykket i disse halvferdige trekk – alt syntes ham å tyde på at her førtes en kamp mellom en opprinnelig god karakter og en begynnende frekkhet. Og da han besatt den overflødige rikdoms uberegnelige luner, besluttet han å gjøre et forsøk på å redde det stakkars barn.

Det var ikke vanskelig å sette seg i besittelse av henne, da hun ikke tilhørte noen. Hun fikk et navn og ble anbrakt i en av de beste klosteskoler; og hennes velgjører hadde den glede å iakta at de onde spirer døde hen og forsvant. Hun utviklet en elskverdig, litt indolent karakter, et feilfritt, rolig vesen og en sjeldent skjønnhet.

Da hun derfor ble voksen, giftet han seg med henne. De levde et meget godt og fredsommelig ekteskap. Uaktet den store aldersforskjell hadde han en ubegrenset tillit til henne, og hun fortjente den.

Ektefolk lever ikke så nær innpå hinannen i Frankrike som hos oss; deres fordringsfullhet er derfor ikke så stor og deres skuffelser mindre.

Hun var ikke lykkelig, men tilfreds. Hennes karakter egnet seg for takknemlighet. Rikdommen kjedet henne ikke; tvert imot – den gledet henne mang en gang på en næsten barnaktig måte. Men det ante ingen; for hennes vesen var alltid sikkert og verdig. Man ante bare at det ikke stod riktig til med hennes opprinnelse; men da ingen svarte, holdt man opp å spørre: man har så meget annet å tenke på i Paris.

Sin fortid hadde hun glemt. Hun hadde glemt den på samme måte som vi har

glemt rosene, silkebåndene og de gulnede brev fra vår ungdom, fordi vi aldri tenker på dem. De ligger nedlåst i en skuff som vi aldri åpner. Og dog – hender det en enkelt gang at vi kaster et blikk i denne hemmelige skuff, da ville vi straks merke om der manglet en eneste av disse roser eller det aller minste bånd. For vi husker det alt sammen på en prikk: Minnene ligger der like friske – like søte og like bitre.

Således hadde hun glemt sin fortid: låst den ned og kastet nøkkelen fra seg.

Men om natten drømte hun undertiden skrekkelige ting. Hun følte atter hvorledes den gamle heks som hun hadde bodd hos, rusket henne i skulderen for å jage henne av sted i den kalde morgen til madamen med ballblomstene.

Da for hun opp i sengen og stirret ut i mørket i den dødeligste angst. Men så følte hun på silkeleppet og de bløte puter, hennes fingrer fulgte de rike forsiringer på hennes prektige seng; og idet små, søvnlige englebarn langsomt trakk det tunge drømmeteppe til side, nøt hun i fulle drag dette eiendommelige, usigelige velbefinnende vi føler når vi oppdager at en ond og heslig drøm bare var en drøm.

Lent tilbake i de bløte hynner kjørte hun til det store ball hos den russiske ambassadør. Jo nærmere man kom målet, desto langsommere gikk farten, inntil vognen nådde den faste kø hvor det bare gikk skritt for skritt.

På den store plass foran hotellet, som var rikt opplyst av fakler og gassflammer, hadde det samlet seg en stor mengde mennesker. Ikke bare spaserende som var blitt stående, men hovedsakelig arbeidere, lediggjengere, fattige fruentimmer og tvilsomme damer stod tett sammenpakket på begge sider av vognrekken. Lystige bemerkninger og ufine vittigheter i det simpleste pariserspråk haglet ned over de fine folk.

Hun hørte ord som hun ikke hadde hørt på mange år, og hun rødmet ved tanken om at hun kanskje var den eneste i hele den lange vognrekke som forstod disse gemene uttrykk fra Paris' berme.

Hun begynte å se på ansiktene rundt omkring seg; hun syntes hun kjente dem alle. Hun visste hva de tenkte, hva der foregikk i alle disse tett sammenpakket hoder, og litt etter litt strømmet en hær av erindringer inn på henne. Hun verget seg så godt hun kunne; men hun kjente seg ikke selv igjen denne aften.

Altså hadde hun ikke tapt nøkkelen til den hemmelige skuff; motstrebende trakk hun den ut, og minnene overveldet henne.

Hun mintes hvor ofte hun selv – halvt barn – med grådige øyne hadde slukt de fine damer som kjørte pyntet til baller eller teatre; hvor ofte hun hadde grått i bitter misunnelse over de blomster hun møysommelig satte sammen for å smykke andre. Her så hun de samme grådige øyne, den samme uslokkelige, hatefulle misunnelse.

Og de mørke, alvorlige menn som med et halvt foraktelig, halvt truende blikk mønstret ekvipasjene – hun kjente dem alle.

Hadde hun ikke selv som liten pike ligget i en krok og med oppspilte øyne lyttet til deres taler om livets urettferdighet, om de rikes tyranni, om arbeiderens rett, den han bare behøvde å utstrekke hånden for å ta.

Hun visste at de hatet alt – like fra de velnærte hester og de høytidelige kusker til de blanke, skinnende kareter; men mest dem som satt inni – disse

umettelige vampyrer og disse damer, hvis smykker og pynt kostet mer gull enn et helt livs arbeid innbrakte en av dem.

Og idet hun betraktet vognrekken som langsomt beveget seg gjennom mengden, dukket en annen erindring opp, et halvglemt bilde fra hennes skoleliv i klostret.

Hun kom med ett til å tenke på fortellingen om Farao, som med sine stridsvogner ville følge jødene gjennom Det røde hav. Hun så bølgene, som hun alltid hadde forestilt seg røde som blod, stå som en mur på begge sider av egypterne.

Da lød Mose røst, han utstrakte sin hånd over vannene, og Det røde havs bølger slo sammen og oppslukte Farao og alle hans vogner.

Hun visste at den mur som stod på hver side av henne, var villere og rovgjerrigere enn havets bølger; hun visste at det bare utfordredes en røst, en Moses, for å sette dette menneskehav i bevegelse så at det knusende veltet seg frem, overskyllende hele rikdommens og maktens glans med sin blodrøde bølge.

Hennes hjerte banket, hun trykte seg skjelvende inn i hjørnet av vognen. Men det var ikke av angst, det var for at de der ute ikke skulle se henne; for hun skammet seg for dem.

For første gang i hennes liv stod hennes lykke for henne som en urettferdighet, som noe hun skammet seg ved.

Var dette hennes plass i den bløte, elegante ekvipasje, blant disse tyranner og blodsugere? Hørte hun ikke snarere til der ute i den bølgende masse blant hatets barn?

Halvglemte tanker og følelser reiste sitt hode som rovdyr der lenge har vært bundet. Hun følte seg fremmed og hjemløs i sitt glimrende liv, og med en art demonisk lengsel mintes hun de skrekkelige steder hvorfra hun var kommet.

Hun grep i sitt kostbare kniplingssjal; det kom over henne en vill trang til å ødelegge, til å rive noe i stykker – da dreiet vognen inn under hotellets portal.

Tjeneren rev døren opp, og med sitt velvillige smil, sin rolige, aristokratiske anstand steg hun langsomt ned av trinnet.

En ung attachéaktig skapning styrtet til og var lykkelig da hun tok hans arm, enda mer henrykt da han trodde å bemerke en usedvanlig glans i hennes blikk, men i den syvende himmel da han følte hennes arm skjelv.

Full av stolthet og håp førte han henne med utsøkt sirlighet opp de glatte marmortrinn.

– «Si meg en gang – skjønne frue! hva er det for en vennlig fe som gav Dem denne vidunderlige vuggegave, at det ved Dem og ved alt hva der vedrører Dem, skulle være noe aparte. Om det så ikke er annet enn en blomst i Deres hår, så har den en egen charme som om den var vætt av den friske morgendugg. Og når De danser, er det som om gulvet bølger og føyer seg etter Deres trinn.»

Greven var selv ganske forbauset over denne lange og vellykkede kompliment; for han hadde ellers ikke lett for å uttrykke seg i sammenheng. Han ventet også at den smukke frue ville sin påskjønnelse.

Men han ble skuffet. Hun lente seg ut over balkongen, hvor de nøt aftenkjøligheten etter dansen, idet hun stirret ut over mengden og de ennå ankommende vogner. Hun syntes slett ikke å ha oppfattet grevens bravur, derimot hørte han henne hviske det uforskbarlige ord: Farao.

Han ville just til å beklage seg, da hun vendte seg om, og idet hun gjorde et skritt mot salen, stanset hun midt foran ham og så på ham med et par store, forunderlige øyne, som greven aldri før hadde sett.

«Jeg tror neppe det var noen vennlig fe – knapt nok noen vugge til stede ved min fødsel – hr. greve! Men i hva De sier om mine blomster og min dans, har Deres skarpsindighet gjort en stor oppdagelse. Jeg skal fortelle Dem hemmeligheten ved den friske morgendugg som væter blomstene. Det er tårer – hr. greve! som misunnelse og skjensel, skuffelse og anger har grått over dem. Og når det synes Dem at gulvet bølger mens vi danser, da er det fordi det sitrer under millioners hat.»

Hun hadde talt med sin sedvanlige ro, og etter en vennlig hilsen forsvant hun i salen.

– Greven stod igjen ganske betuttet. Han kastet et blikk ut over folkemassen. Det var et syn han ofte hadde sett; han hadde sagt mange dårlige og mindre gode vittigheter om dette mangehodete uhyre. Men først i aften falt det ham inn at dette uhyre i grunnen var den uhyggeligste omgivelse man kunne tenke seg for et palé.

Fremmede og sjenerende tanker svirret om i hr. grevens hjerne, hvor de hadde god plass. Han var ganske kommet ut av konseptene, og det varte en hel polka innen han gjenvant sin stemning.

(Fra *Novelletter*, 1879)

Frå Naturalisme. Kvinneroman. «Norig og Norden»

Garborg nøgde seg ikkje med å skrive bøker; han tok òg ivrig del i viktige debattar i tida. I det radikale målbladet *Fedraheimen* skreiv han i 1888 mellom anna dette om realismen og naturalismen:

Med diktning meiner me i vår tid menneskeskildring.

Den store meinings med denne menneskeskildring er at me skal læra å kjenna og forstå kvarandre.

Etter kvart som me lærer dette, så at me meir og meir veit kva det er som bur i oss, og kva det er som gjer oss til det me er både i godt og vondt, vil me då kunna lempa oss med kvarandre og i samlag byggja samfunnet vårt om, så at me alle kan få det så godt og etter kvart i den lange framtid bli så gode og viture som råd er.

Kanskje mest av alt gjeld det om at *mann og kvinne* lærer å forstå kvarandre. Mykje av det verste og styggaste i livet kjem av at dei to menneskehelvtene ikkje kan lempa seg rett med kvarandre, fordi dei er for kvarandre framande folkeslag.

Derfor gjeng storparten av diktningi no ut på å skildre den sida av livet.

Og det nyttar då ikkje lenger med sæter-(«hyrde»-)soger og prestegardspoesi, som berre gjeng ut på å vera «vakker», eller med forunderleg utenkte «romanbøker» til bisn for folk og tidkort for letingar.

Det er sjølve livet «som det er», som må fram. Det vil seia, det er *livet i sin egen samanheng*, med sine rette grunnar og sine rette verknader; ikkje noko lagt til, men heller ikkje noko teke ifrå. Ei skildring som ikkje gjev livet på den måten, er verdlaus og berre luksus.

«Realistane» trudde at ein kunne vera sann når ein tok ut av livet berre visse ting og skildra dei sant, men stakk resten under stol, – tagde bort heile store sider av livet. No forstår me at slike likså vel er å «laga» eller «dikta i hop» som om ein ville skriva dei verste riddarromanar.

Tå *livet som det er*, heile livet, i heile sin rette og djupe samanheng, – ikkje leggja til, ikkje taka frå, det er «moderne» diktning – diktning som tidi har bruk for; og det er denne diktningi dei kalla naturalisme.

Folk skrik og seier at denne diktningi er stygg, og at diktarane no dreg alt det høge og fagre ned i sørpe. Det er nemleg visse ting som Vårherre har skapt, og som høyrer livet til, men som folk i seinare tider har funne på å kalla stygge; dei ting vil pent folk ikkje høyra gjete. Me skal pynta oss og fjelga oss og lålast som me er mykje finare og penare enn den som har skapt oss.

Men naturalistane seier at skal me skildra livet, så får me gå ut frå at alt i livet høyrer med; skal me læra å forstå livet, må me ta det i samanheng. Elles vert skildringa verdlaus, og då kunne me likså godt gje oss til å skriva slike som *Synnøve Solbakken* att, eller *Rosen i Dalen*.

OPPGÅVER

- 1 Kva meiner Garborg er den viktigaste oppgåva litteraturen har?
- 2 Korleis skil han mellomi «realismen» og «naturalismen»?

Amalie Skram

Karens jul

På en av dampskibskaiene i Kristiania lå for en del år siden et gråmalt trehus med flatt tak uten skorsten, omtrent 4 alen langt og litt kortere på den andre kanten. I begge tverrveggene var det et lite vindu, det ene like overfor det andre. Døren vendte seg mot sjøsiden og kunne lukkes både innvendig og utvendig med jernkroker, som ble hektet fast i kramper av samme metall.

Hytten var opprinnelig blitt oppført til ferjemennene, for at de skulle ha tak over hodet i regnvær og i vinterkulden, når de satt og drev og ventet på at noen skulle komme

og forlange båt. Senere, da smådamperne mer og mer slukte trafikken, var ferjemennene trukket annet steds hen. Så ble huset bare benyttet leilighetsvis av hvem det kunne falle seg. De siste som hadde gjort bruk av det, var noen stenarbeidere når de holdt sine måltider to om gangen, da de en sommer reparerte på kaistykket i nærheten.

Siden var det ingen som tok notis av den gamle, lille rønne. Den ble stående hvor den stod, fordi havnevesenet ikke fikk det innfall å ta den bort, og fordi ingen inngikk med klage over at den stod i veien for noen eller noe.

Så var det en vinternatt i desember måned bortunder jul. Det drev så smått med sne, men den smeltet mens den falt, og gjorde den klebrige mørje på kaiens brøsten alt våtere og fetere. På gasslyktene og dampkranene lå sneen som et grålighvitt, fintfrynsset overtrekk, og kom man tett ned til skibene, kunne man skimte gjennem mørket at den hang i riggen som girlander mellom mastene. I den mørkegrå, disige luft fikk gassflammene i lyktene en skitten, branngul glans, mens skibslaternene lyste med et grumset-rødt skinn. Av og til skar den knallende lyd av skibsklokken med et brutal gnelder gjennem den fuktige atmosfære, når vakten ombord slo glass til avløsning.

Politikonstabelen som patruljerte på kaien, stanset ved gasslykten utenfor det forhenværrende ferjemannshus. Han trakk sitt ur frem for å se hvor langt natten var leden, men idet han holdt det opp mot lyset, hørte han noe som lignet barnegråt. Han lot hånden synke, så seg om og lyttet. Nei, det var ikke så. Opp igjen med uret. Lyden var der etter, denne gang blandet med en sakte tyssen. Igjen lot han hånden synke, og igjen ble det stille. Hva djevelen var dette for narreri? Han gav seg til å snuse om i nærheten, men kunne ingenting oppdage. For tredje gang kom uret opp mot gasskinnet, og denne gang fikk han fred til å se at klokken straks var 4.

Han drev oppover, forbi huset, undret seg litt, men tenk-

te sluttelig at det vel måtte ha vært innbilning, eller hvordan det nu kunne henge sammen.

Da han en stund etter kom samme vei tilbake og nærmet seg huset, skøttet han til det. Hva var det? Så han ikke noe røre seg der inne? Gasslyktene utenfor kastet fra begge sider skinnet inn gjennem vinduene, så det tok seg ut som var det tent lys der inne.

Han gikk bort og kikket inn. Ganske riktig. Der satt et vesen på benken tett under vinduet, en liten sammenkrøket skikkelse, som bøyde seg forover og puslet med noe han ikke kunne se. Et skritt omkring hjørnet og han stod ved døren og ville inn. Den var stengt.

«Lukk opp» – ropte han og banket på.

Han hørte det fare opp med et sett, det kom som et svakt forskrekket utrop, og så ble det ganske stille.

Han banket igjen med sin knyttede neve og gjentok:

«Lukk opp, Dere, der inne! Lukk opp på øyeblikket.»

«Hva er det? Herregud, her er ingen her» – kom det forskremt fra tett ved døren.

«Lukk opp. Det er politiet!»

«Jøsses, er det polletie! – Å kjære, vene, det er bare meg, jæ gjør ingenting, bare blottenes sitter her, skjønner Dere.»

«Kan Dem ikke se til å få opp døren med Dem, eller Dem skal få ant å vite. Vil Dem...»

Han kom ikke lenger, for i det samme gikk døren opp, og i neste nu lutet han seg gjennem åpningen inn i det lave rum, hvor han akkurat kunne stå oppreist.

«Er Dem galen! Itte lukke opp for politiet! Hvad tenker Dem på?»

«Om forlatelse, hr. polleti – jæ lukker jo opp, ser Dere.»

«Det var nok også beste råen» – brummet han.

«Hva er du for en, og hvem har gitt deg lov til å ta lossement her?»

«Det er bare meg, Karen» – hvisket hun. «Jæ sitter her med ungen min.»

Politikonstabelen tok den talende nærmere i øyesyn. Det var et tynt, lite fruentimmer, med et smalt, blekt ansikt og et dypt kjertelarr på det ene kinn, rett opp og ned som en stake, og øyensynlig neppe ganske voksen. Hun var iført et lysebrunt overstykke, en slags kofte eller jakke, hvis snitt røbet at den hadde kjent bedre dager, og et mørkere kjolekjørt, som hang i laser forneden og nådde henne til anklene. Føttene stakk i et par hullede soldaterstøvler, hvis åpninger foran var uten snørebånd. I den ene arm holdt hun en bylt filler, som lå tvers på hennes liv. Ut av byltens øverste ende stakk noe hvitt. Det var et barnehode, som diet hennes magre bryst. Om hodet hadde hun en tjafs av et tørkle, som var knyttet under haken; bak i nakken stakk hårflisene frem. Hun rystet av kulde fra øverst til nederst, og når hun flyttet seg, klisset og knirket det i støvlene, som stod hun og stampet i en grøtaktig substans.

«Jæ trudde itte det ku sjenere noen» – ble hun ved i en pipende tone – «det står jo her dette kotte'»

Politikonstabelen fikk en beklemmende fornemmelse. I det første øyeblikk hadde han tenkt å drive henne ut med fyndige ord og la henne slippe med en advarsel. Men da han så på dette elendige barnet, som stod der med det lille krypet i armen og trykket seg opp til benken og ikke torde sette seg av frykt og ydmykhet, gikk det en slags rørelse igjennem ham.

«Men i Jessu navn da – hva bestiller du her, pika mi?»

Hun oppfanget den mildere klang i hans stemme. Angsten fortok seg, og hun begynte å gråte.

Konstabelen trakk døren til og lukket den.

«Sett deg ned litt» – sa han – «ungen er sakta tung å stå og holde på.»

Hun gled stille ned på benken.

«Nåddaa» – sa konstabelen oppmunrende og satte seg på den motsatte tverrbenk.

«Å herregud, hr. polleti – la meg få være her,» lespet hun gjennem gråten. «Jæ ska itte gjøre ugagn, itte det værdige

grann – holle rent etter meg – Dere ser selv – her er ingen urenslighet – det *der* er brødskorper.» – Hun pekte på et filleknytte nede på gulvet. «Jæ går og ber om dagene. – I flasken er det en skvett vann. – La meg få være her om nettene, tedess jæ får plassa mi tilbake – bare madamen kommer» – hun holdt inne og snøt seg i fingrene, som hun tørket av på sitt skjørt.

«Madamen, hvem er nå det da?» spurte konstabelen.

«Det var henne jæ tjente hos. – Jæ hadde slik pen kondisjon med 4 kroner måneden og frukost, men så kom jæ i uløkka, og så måtte jæ jo vekk, forstås. Madam Olsen gikk sjøl og fikk meg på Stiftelsen, hu er så snill, madam Olsen, og jæ var i tjenesten like tedess jæ gikk på Stiftelsen og la meg, for hu er alene, madam Olsen, og hu sa hu sku beholle meg, tedess jæ itte ku' orke mer. Men så kom dette på, at madam Olsen sku' reise, for hu er jordmor, madam Olsen, og så ble hu syk liggenes der oppå landet, og nå sier dem hu kommer itte før til jul.»

«Men gudbevare meg vel, å gå slik og slepe omkring med ungen, mens du venter på madamén. Kan det være mening i slikt noe?» Konstabelen rystet på hodet.

«Jæ har ingenstans å være» – sutret hun. «Nå siden far min døde, er det ingen til å ta meg i forsvar når min stemor kaster meg ut.»

«Men barnefaren da?»

«Han da,» sa hun og gjorde et lite kast med nakken.
«Det er nok ikke noen skikk å få på ham, lel.»

«Men du vet da vel det, at du kan få'n dømt til å betale for barnet?»

«Ja, dem sier så» – svarte hun. «Men *håssdan* ska en bære seg at, når han ikke fins?»

«Oppgi du bare navnet hans til meg, du» – mente konstabelen – «så ska han nok bli fremskaffet.»

«Ja, den som visste det» – sa hun stillferdig.

«Hå for noe! Kjenner du ikke navnet på ditt eget barns far?»

Karen stakk fingeren i munnen og suget på den. Hodet gled forover. Det kom et hjelpelest, fyllet smil på ansiktet. «N-e-i,» hvisket hun med en langtrukken betoning på hvert bokstav og uten å ta fingeren bort.

«Nå har jæ aldri i mine da'r hørt så galt» – satte konstabelen i. «I Jesu navn da, håssdan gikk det til at du kom i sammens med ham?»

«Jæ traff ham på gata om kveldene, når det var mørkt,» sa hun, «men det varte ikke lenge, før han ble borte, og siden har jæ aldri sett ham.»

«Har du ikke spurt deg for da?»

«Det har jæ jo allties, men det er ingen som vet hvor han er blitt av. Han har tatt seg en plass på landet, ventelig, for han hadde enten med hester eller kuer å gjøre; det ku jæ kjenne på lokta, som føl'te ham.»

«Gud bevare meg vel for et slags stell,» mumlet konstabelen. «Du må gå og melde deg til fattigvesenet,» sa han høyere, «så det kan bli en greie på detteneherre.»

«Nei, det gjør jæ ikke,» svarte hun plutselig stedig.

«Det er da vel bedre å komme på Mangelsgården og få mat og husly, fremfor det du går på nå,» sa konstabelen.

«Ja, men når bare madam Olsen kommer – hu er så snill, madam Olsen – hu tar meg til månespike, jæ vet det så visst, for hu lovte det – så kjenner jæ en kone som vil ta oss i lossji for 3 kroner måneden. Hu vil passe ungen, mens jæ er hos madam Olsen, og så skal jæ gjøre hennes arbei, når jæ kommer fra madamen. Det blir så vel alt sammen, når bare madam Olsen kommer, og hu kommer til jul, sier dem.»

«Ja, ja, jenta mi, hver som er voksen, rår seg sjøl, men her har du ingen rettighet til å oppholde deg.»

«Om jæ sitter her om natten – kan nå det gjøre noe? Å herregud, la meg få løv til det, ungen skal ikke få skrike. Bare til madamen kommer – å go'e polleti, bare til madamen kommer.»

«Men du fryser jo fordervet, både du og barne'» Han så på hennes usle klær.

«Her er da allties likere her enn ute på åpne gata, ser Dere. Å, hr. polleti – bare til madamen kommer.»

«Egentlig så sku' du nå på stasjonen, ser du» – sa konstabelen i en overveiende tone og klødde seg bak øret.

Hun fór opp og flyttet seg bort til ham. «Itte gjør det, itte gjør det,» klynket hun, idet hun med sine frosne fingrer grep fatt i hans erme. «Jæ ber så vakkert – i Guds navn – bare til madamen kommer.»

Konstabelen betenkede seg. Tre dager til julen, regnet han ut.

«Ja, ja, la gå,» sa han høyt, idet han reiste seg. «Du kan være her til julen, men ikke en dag lenger. Og legg merke til det: Det er ingen som må vite det.»

«Gud signe Dere, Gud signe Dere, og takk skal Dere ha,» brøt hun ut.

«Men pass på å være vekk klokken 6 presis om morgenen, før da begynner trafikken her ute,» la han til, da han var halvt ute av døren.

Neste natt da han kom forbi hytten, stanset han og så inn. Hun satt i en skrå stilling, tilbaketrent mot vinduskarmen. Hennes profil med knyttetørkleet om hodet tegnet seg svakt mot rutene. Barnet lå ved brystet og diet. Hun rørte seg ikke og syntes å sove.

Ut på morgenens slo det om til frost. I løpet av den neste dag gikk termometret ned til 12 grader. Det ble gneldrende kulde med klar og stille luft. På vinduene i det lille ferjemannshus kom det et tykt lag av hvitt rim, som gjorde rutene aldeles uggjennemsiktige.

Julaften ble det igjen værforandring. Det tødde og dryppet allested fra. Man var nesten nødt til å gå med paraply, ennskjønt det ikke regnet. Nede på kaien var alle pakhusvinduene etter blitt isfri, og føret var verre enn noensinne.

Om ettermiddagen ved totiden kom konstabelen der ned. Han hadde hatt fri de siste par netter på grunn av en forkjølelsesfeber, som legen hadde gitt ham attest for. Nu skulle han ut og snakke med en fyr på et av dampskibene.

Hans vei falt forbi huset. Ennskjønt det allerede var begynt å skumre, så han det dog i flere skritts avstand, det som bragte ham til å stanse og bli så underlig ille ved. Der satt hun i nøyaktig den samme stilling som hin natt for to dager siden. Det selvsamme stykke profil på ruten. Han anstillet egentlig ikke noen refleksjon derover, bare følte seg grep av gru over dette forstenede selvsamme. Det gikk et uvilkårlig gys igjennem ham. Skulle det være hendt noe?

Han skyndte seg bort til døren; den var stengt. Så slo han i stykker en rute, fikk fatt på en jernstang, som han strakte inn gjennem åpningen og hektet med den kroken av krampen. Trådte så inn, sakte og forsiktig.

De var stendøde begge to. Barnet lå opp til moren og holdt ennu i døden brystet i munnen. Nedover dets kinn var det fra brystvorten silt noen dråper blod, som lå størknet på haken. Hun var forferdelig uttært, men på ansiktet lå det som et stille smil.

«Stakkars jente, for jul hun fikk,» mumlet konstabelen, mens han visket seg i øyet.

«Men kanskje det er best som det er for dem begge to. Vårherre han har nå vel en mening med det.»

Han gikk ut igjen, trakk døren til og gjorde kroken fast. Skyndte seg så på stasjonen for å melde tildragelsen.

Den første arbeidsdag etter julehelgen lot havnevesenet det gamle ferjemannshus rive ned og transportere bort. Det skulle ikke stå der og være tilholdssted for alskens løsgjengere.

Fire Fortellinger, 1892

Knut Hamsun

Fra «Samtiden»
Kra., 1890

Fra det ubavisste sjelelig

Man har et gammelt ord, som sier: Der er mangt skjult i naturen. For vår tids nervøse, undersøkende og lyttende mennesker forblir færre og færre av naturens hemmeligheter skjult, en etter en bringes de frem til observasjon eller gjenkjennelse. Hos flere og flere folk der lever et anstrengt tankeliv, og der til er ømtålige av gemytt, oppstår der ofte sjelelige virksomheter av det underligste slags. Det kan være aldeles uforklarlige sansetilstander: en stum, årsaksløs henrykkelse; et pust av psykisk smerte; en fornemmelse av å bli talt til fra det fjerne, fra luften, fra havet; en grusom, fin lydhørhet, der bringer en til å lide endog av suset fra anede atomer; en plutselig, unaturlig stirren inn i lukkede riker der slås opp; anelsen av en forestående fare midt i en sorglös stund – alt sammen foretelser som har den aller største betydning, men som rå og enkle høkerhjerner ikke kan fatte. De er ofte for flyktige til å gripes og holdes fast, de varer et sekund, et minutt, de kommer og går som farende blinklys; men de har trykt et merke, avsatt en fornemmelse, før de forsvant. Og av disse nesten umerkelige mimosebevegelser i sjelen kan der hos individer med fornøden mottagelighet oppstå tanker der til sist slår ut i beslutninger og gjærlinger den dag, da mimosen skyter blad.

Jeg kjenner et menneske, en absolutt sunn tredveårig landsmann, som for tre år siden skjøt sin nabos hest, fordi den så på ham fra siden. Merk: fra siden. Mannen vet ingen annen grunn til sin gjerning enn den, at hestens skjeve blikk boret ham sinnsykt gjennom nervene. Da han ikke torde åpenbare denne latterlige grunn til å drepe et fremmed dyr, måtte han tåle at hver og en holdt det for et utslag av simpel ondskap. Hvorledes ville nå en sådan mann ta seg ut i en norsk roman? Moden for Gaustad! Dette sterke, blusende sunne menneske moden for Gaustad! Jeg kjenner bare en psykolog som kunne skildre denne skikkelse; ikke Dostoevski, som gjør endog normale folk abnorme, men Goncourt.

Hva om nå litteraturen i det hele tatt begynte å beskjefte seg litt mer med sjelelige tilstander enn med forlovelser og baller og landturer og ulykkeshendelser som sådanne? Man måtte da ganske visst gi avkall på å skrive «typer» – som alle sammen er skrevne før – «karakterer» – som man treffer hver dag på fisketorget. Og for så vidt ville man kanskje miste en del av det publikum som leser for å se om helten og heltinnen får hinanden. Men der ble til gjengjeld flere *individuelle tilfeller* i bøkene, og disse for så vidt kanskje mer svarende til det sinnsliv som moderne mennesker i nåtiden lever. Vi fikk erfare litt om de hemmelige bevegelser som bedrives upåaktet på de avsides steder i sjelen, den fornemmelsenes uberegnelige uorden, det delikate fantasliv holdt under luppen, disse tankens og følelsens vandringer i det blå, skrittlose, spørloze reiser med hjernen og hjertet, selsomme nervevirksomheter, blodets hvissen, benpipenes bønn, hele det ubavisste sjelelig. Og da ville der bli færre bøker med den billige ytre psykologi, som aldri trever en tilstand opp, aldri dukker ned i den sjelelige ransakelse.

(utdrag)

høker:
småhandler, ofte
brukt
nedsettende:
kremmer
mimose:
planteslekt som
har
karakteristiske
søvnbevegelser
og er svært
ømtålige for
berøring

Gaustad:
psykiatrisk
sjukehus i Oslo
Dostoevski:
russisk forfatter
(1828-81)
abnorm:
unaturlig,
misdanna
Goncourt: fransk
forfatter. Bøkene
hans er prega av
detaljerte
beskrivelser av
psykologiske
reaksjoner.

Sigbjørn Obstfelder: Digte: NAVNLØS

NAVNLØS

Mørkets tåge sänker sig over trær, over plæner,
bladene har ingen farver, græsset har intet grønt.

Lygternes blus er mørkets gule pupiller -
Side 23 gule pupiller, som vider sig ud så sælsomt.
Ingen er der, som ler eller sukker i parkens gange.
Jeg hoster. Min hosten lyder som spøgelseharken.
Jeg går. Mine skridt er som spøgelseskridt.

Men i parkens mørkeste gang, hvor lygter ei brænder,
sidder skjult mellem trær på en ensom bæk en skjøge.
Der er slør for de blege kinder, sort slør -
bag det sorte slør er der øine, som sælsomt glimter.

Og jeg gribes af en vemodig, natlig glæde,
ved at møde i mørket, i den døde nat, et menneske.
Jeg sætter mig ned stille, drar sløret tilside taust,
nærmer mine øine til hendes, min sjæl til hendes.

Lydløst daler nogle blade.
Varsomt lægger jeg øret til hendes hjerte . . .
Og brister i gråt, gråter i hendes kolde hanske,
gråter og gråter, og ved ikke, hvorfor jeg gråter.

Hun støder mig ikke bort.
Hun tørrer mine øine nænsomt.
Og jeg giber hendes hænder i angstfuldt tungsind
og ber hende gjemme mig, gjemme mig, gjemme mig.

Mørkets tåge sänker sig over trær, over sjæle.
Løvet har ingen farver, græsset intet grønt.
Men i tågen daler lydløst sorte blade,
og i mørket sidder skjult på en ensom bæk en navnløs,
Side 24 og gjemmer ved det hede bryst en sygs ansigt,
og gjemmer i de myge hænder en ræds øine,
og ingen uden Gud hører hans såre hulken,
og ingen uden Gud hører hendes trøstende hvisten.

Neste

Jeg ser (1893)

Jeg ser på den hvite himmel,
jeg ser på de gråblå skyer,
jeg ser på den blodige sol.

Dette er altså verden.
Dette er altså klodenes hjem.

En regndråpe!

Jeg ser på de høye huse,
jeg ser på de tusende vinduer,
jeg ser på det fjerne kirketårn.

Dette er altså jorden.
Dette er altså menneskenes hjem.

De gråblå skyer samler seg. Solen ble borte.

Jeg ser på de velkledde herrer,
jeg ser på de smilende damer,
eg ser på de lutende hester.

Hvor de gråblå skyer blir tunge;

Jeg ser, jeg ser...
Jeg er visst kommet på en feil klode!
Her er så underlig...

Cora Sandel

Cora Sandel (1880–1974) gav ut flere romaner og novellesamlinger. Mest kjent er romantrilogien om Alberte (1926–1939). Den handler om en kvinne som forsøker å finne seg selv og sin frihet. Cora Sandel skriver ofte om utsatte individer og sårbare kvinneskjebner. I novellene bruker hun gjerne antydningens kunst, noe vi ser et eksempel på i «Kunsten å myrde».

Kunsten å myrde

Francine kommer.

Jeg sier: «Men der er De jo, Francine! De er ikke for trett, da?»

«Å nei,» svarer Francine: «Ikke verre enn at jeg greier oppvasken og barnetøyet, madame.»

Dermed bøyer hun sitt lille, alvorlige, tidlig falmede krigsenkeansikt over arbeidet og tar fatt. Francine har barn å forsørge. Hun går som hjelp hos sommerglassjøstene og får betaling pr. time. Dessuten er hun et fornuftig og pålitelig menneske, som skjønner at behøves man, så behøves man.

I dag ventet vi henne ikke. Hun har tilbakelagt atten kilometer på sine ben, ni fram og ni tilbake, og vært i begravelse. Det ville ikke forbause noen om hun var blitt borte. Nå står hun der, tross alt, og skramler med tallerkenene våre.

Det var uventet det hele. Noen kom andpusten løpende over engene forleden fra landhandleren, hvor telefonen er. En slekting av Francine, en kusine, var plutselig død og skulle begraves i dag på morgenens. Om

Francine ville innfinne seg? «Det får jeg vel,» sa Francine, hun stanset i arbeidet et øyeblikk og tenkte seg om, gnukket så desto hardere på det hun stod med mellom hendene. Da vi spurte henne om hun helst ville slutte for dagen, gå hjem og områ seg litt, kanskje telefonere til sørgehuset, svarte hun nei takk, det var ikke nødvendig. Og vi drog et lettelsens sukk. Francine behøves virkelig.

Budet satt på stolen ved kjøkkendøren og pustet ut.

Om litt snudde Francine seg den veien og sa: «Det var vel Germaine? Det var ikke søsteren?»

«De sa da Germaine i telefonen.»

«Godt.» Francine er ikke av dem som legger sine følelser videre for dagen, verken i ord eller ansiktsuttrykk. Nå var hun tydelig beroliget. Hun så nesten fornøyd ut. Det virket litt besynderlig. Men Germaine var ugift, og søsteren har flere små barn. Francine så det vel fra den kanten.

Sørgelig var det jo likevel. «Hva kom på med henne, Francine? Unge mennesker?»

«Vet ikke, madame. Hun fikk en plutselig død, etter hva de sier.»

Francine knep munnen sammen, og jeg ville ikke spørre mer.

Jeg har sett Germaine. Jeg så henne i fjor. Hun kom kjørende med epler til oss fra folkene hun tjente hos – renetter, store som barnehoder, utsøkt frukt, ikke en støtt flekk, hundre stykker. Francine hadde ordnet kjøpet.

Germaine var en pen pike, med noe blidt, men også svært forsiktig, i sitt vesen. Hun var ikke å formå til å sitte ned, prate litt, drikke et glass sider. Hun hjalp oss inn med eplene og ville så kjøre igjen.

Jeg sa: «Men hun må da hvile en stund. Og enn hesten?»

«Hun hviler hesten borti svingen,» sa Francine, som førte ordet for dem begge: «Hun har kjenninger der.» Germaine kjørte, og Francine forklarte: «Hun er blyg og litt folkesky, madame.»

«Hvorfor det? En pen pike!»

«Hun er sånn,» sa Francine, og trakk på skuldrene.

Nå er hun i jorden. Det er overstått.

Og til det skulle jeg holdt meg. Francine selv gjør ikke tegn til annet.
Innesluttet som ellers sysler hun med sitt.

Men jeg har altså sett Germaine, jeg husker henne, om enn utoverdelig, og synes jeg må vise min deltagelse.

«Det var da hardt for foreldrene, Francine.»

Francine svarer ikke straks. Så sier hun: «Det var jo en datter →

«Ja → fremturer jeg, litt desorientert. Og jeg kommer med dette om

barna, med en av de godtkjøpsuttalelsene vi har liggende ferdig til bruk ved disse anledningene: «Men når galt skulle være – jeg mener for de smås skyld →»

Da snur Francine litt på hodet og ser på meg med et lite, halvt smil, som fant hun meg mer enn lovlig naiv: «Hun etterlot seg da en gutt, hun også, madame. Han er fem år.»

Der fikk jeg. Så lettvint og regelrett er det ikke. Hun etterlot seg da en gutt, hun også. Og kanskje er det på alle måter verre at denne moren er borte, enn den andre. Jeg har forplumret meg og har bare å tie stille.

Om det nå er for å bibringe meg et lysere syn på saken eller ei, Francine sier: «Han er hos foreldrene hennes, naturligvis. Hvor skulle han ellers være? Faren? En utenlands sjømann, etter hva vi tror. Germaine var en tur til Lorient, og så →»

Og Francine trekker på skuldrene igjen.

«Og nå var hun ute og tjente?»

«Det måtte nok til, madame. Med et barn å forsørge. Den siste måneden var hun forresten hjemme.»

«Hun var syk da?»

Francine smiler sitt halve smil. Det kommer og går så fort at en ikke riktig vet om hun virkelig smilte: «Syk? Om De så vil, madame.»

Et mangetydig svar. Det må oppfattes som at Francine ugerne taler om dette. Og mange slags sykdommer er der jo til. For å si noe ytrer jeg: «Enda godt gutten har et hjem.»

«Ja – jo → innrømmer Francine. «Det er det.» Hun åpner munnen for å si mer. Lukker den så fast igjen som over ting det nærmere betenk er tjenligst å tie med. Og visst har saken flere sider. Det er lett å være utenforstående og si: «Enda godt → Rike er disse folkene ikke, om de enn har både hus og litt jord, et par kuer og en gris. Så lite meddelsom Francine enn er, det har hun fortalt en gang. Men fattige er de ikke heller. Og Germaine bidrog til guttens underhold –

Et nærgående spørsmål faller meg ut av munnen. Francines ytringer er også så merkverdig utilfredsstillende, det var bedre hun ingenting sa: «De er da glad i ham, Francine? I gutten, mener jeg? Hjemme på gården?»

«Slemme mot ham er de ikke, madame,» svarer Francine med forbehold.

«Det skulle da også bare mangle →»

«De er kristne mennesker →»

«Ja visst, Francine →»

«Det er ikke hans skyld →»

«Nei, det er ikke sikkert.»

«Men han er uekte barn, ikke sant? Det er alltid en ulykke.»

Noe Francine ubetinget har rett i. Og ordene behøver ikke bety mer enn nøyaktig det de sier. At det er en ulykke å være uekte, selv for den som har et hjem, kan ingen bestride. Men om man nå fatter dem, så at - fatter dem, så at -

Jeg ønsker jeg aldri hadde innlatt meg i samtale med oraklet Francine. Hun har en tilbøyelighet for uttalelser med dobbeltbunn, de kan tydes på flere måter, akkurat som dem i Delfi. Det dreier seg om en foreldreles guttunge også, en liten stakkars på fem år, for hvem man intet kan gjøre. Jeg reiser meg for å gå.

Da sier Francine, hun sier det i en nesten oppmuntrende tone, og mener tydelig slett ikke å føre oss opp i noe drama: «Det var så menn fort gjort. Hun gjorde det selv.»

«Hva? Hvilket?»

«Hun gjorde det selv, madame. Hun tok livet av seg, som man sier.»

«Men du store Gud, Francine - var hun så ulykkelig?»

Francine har sin egen oppfatning av ordet ulykkelig. Hun svarer: «Nei da, Francine, ulykkelig var hun ikke. Men foreldrene hadde jo sagt henne at hendte det en gang til, fikk hun klare seg selv med både den ene og den andre ungen. Og så -»

«Og så, Francine? Var det sånn igjen? Var hun -?»

«Ja, madame, det lot til det.»

Jeg har sett meg. Nå ser jeg tydelig Germaine for meg, husker ting ved henne jeg ikke selv visste jeg hadde lagt merke til. Blek, forsiktig, forsiktig i øynene, usikker i smilet -

«Men da var hun jo ulykkelig, Francine.»

«Ulykkelig var hun ikke,» erklærer Francine bestemt.

«Hvis verken foreldrene eller barnets far -»

«Hun hadde bare å oppføre seg ordentlig. Det gjør vi andre. Det kunne hun også gjort.»

Jeg har på tungen at det er lett å si. Jeg oppgir det. Istedent spør jeg etter barnefaren. «Var han heller ikke denne gang til å ta fatt i? Han plikter jo? -»

«Å -» Francine gnir en tallerken, holder den opp imot lyset og gnir på ny, ordentlig og samvittighetsfull: «Det var en gamling, madame.»

En gamling. Jeg er stum et øyeblikk, sier så: «Da kunne han vel betalt i allfall. Når han var en gamling.»

«En sånn som var bortsatt på gården der hun tjente, madame. En gammel mann. De sa han var etter henne bestandig.»

Jeg vet ikke mer å si. Jeg sukker. Så sier jeg: «Stakkars pike.» Og mener mange ting med det.

Men Francine har fremdeles sin egen oppfatning, og det er henne om å gjøre å få den slått fast: «Hun var ikke å beklage, madame. Hun kunne oppført seg anstendig. Vi var lei henne alle sammen, fordi hun ikke kunne oppføre seg anstendig. Og da det så ble slik en gang til, og der alt var en gutt å fø opp, så →»

«Så var de leie mot henne →»

«Ikke leie, de sa sin mening.»

«Hun betalte jo for gutten sin, Francine →»

«Betalte og betalte. Det var snaut nok for én. Og skulle det bli to →»

«Nå er de alene om gutten,» sier jeg og kjenner skadefryd.

«Det kunne blitt flere, madame. Sånn som hun var. Og når hun knapt tjente tilstrekkelig for én →»

Francine har tydelig befunnet seg på flertallets side. Hun står der fremdeles. På den dødes stod ingen. Omkring henne står ensomheten som isluft. Hun var av de skrøpelige kar, av de redningsløse, kanskje. Det ville vel gått henne på denne måten i alle tilfeller. Hennes sak er håpløs å føre.

For etter en gang å fremheve lyssidene sier Francine: «Skaden var ikke så stor, madame. Hun var alt begynt å bli underlig av seg →»

«Hva sier De, Francine?»

«Jeg sier hun var rar av seg i det siste. Hun svarte ikke mer når de talte til henne. Det var som hun ikke så folk engang, som hun gikk i ørske. Hun hadde ikke sin forstand, som man sier. Og når det først er slik, er det nesten bedre →»

Francine fullfører ikke. Hva skulle det tjene til? Jeg må da av meg selv begripe at lettelsen i familien er allmenn. Hvorfor hykle noe annet? Hvor meget skam, hvor mange utgifter, hvor mye oppstyr er ikke nå unngått. Det er bare så altfor rimelig at ingen gråter.

Men ettersom detaljer av denne art alltid kan ha sin interesse, opplyser Francine: «Hun hengte seg. Hun slo en snor om halsen på seg selv og hengte seg. Det var å vente, madame. Og vel var det hun ikke sprang i brønnen. De var redd hun skulle finne på det. Og en brønn – Det skal ha gått svært fort.»

«Det var da ikke for folks øyne?» Jeg vet ikke lenger hva jeg skal tro, og gjør urimelige spørsmål.

– «Nei da, nei da, madame. Hennes mor hadde nettopp snuidd ryggen til henne. Og da gikk hun inn i kleskottet. Døren stod på klem, så ingen

hørte det. Men noen minutter etter skulle noen dit inn, og da fant de henne. Hun var alt død, så De ser det var fort gjort. De hadde hengt fra seg klessnørene der, og derin tok hun →

Jeg ser. Det kan jeg ikke unngå. Ser fremfor alt en morsrygg. Bred eller smal, den går og snur seg ikke. Hadde den det gjort –

Så griper jeg meg i å tenke at det er vel best som det er. Hun gjorde det som var tjenligst, det de ventet av henne. Og i brønnen sprang hun ikke. Snoren i kottet hadde hun sett, skjønt hva den var brukbar til –

«Skaden var ikke stor, madame,» sier Francine enda en gang: «Når et menneske først ikke har sin forstand lenger →»

Hun stabler rolig tallerkenene sammen og setter dem på plass.

Fra *Mange takk, doktor*, 1935

Spørsmål

1. Historien rulles opp gjennom jeg-personens samtale med Francine. Beskriv både jeg-personens og Francines holdning til Germanines skjebne.
2. Mange av Francines replikker har dobbel bunn. Den dypere betydningen går kanskje ikke opp for leseren før mot slutten av novellen. Gi eksempler på slike replikker, og gjør greie for hva Francine mener i hvert tilfelle. *Germanines*
3. Hva mener du er grunnen til at Francine tok livet av seg?
4. Hvorfor heter novellen «Kunsten å myrde»? Har det foregått et mord?

Tor Jonsson: Liket

Grenda gav meg ein god venn i gutedagane og ungdomsåra. Arne var ikkje som dei andre gutane, tykte eg den gongen. No skjønar eg at han var som alle andre, det var berre det at eg fekk sjå han frå vennskapssida. Grenda drap Arne. Eg visste kven mordarane var og sa det. Da glefste grenda etter mitt liv òg. Kven eg kan takke for at eg framleis lever, veit eg ikkje, - kanskje ein gud, eller eit dikt, eller ein tone: Eg veit det ikkje, og same kan det vera òg. Eg bryr meg ikkje med å takke andre enn dei eg kan takke oppi handa eller med ei gjerning. I fjortenårsalderen fekk Arne ein augesjukdom og måtte sendast til Rikshospitalet. Han vart snøgt frisk att, men likevel vart det denne sjukdomen og byferda som gjorde at grenda vakna til mordargjerning. Eg gløymer aldri den dagen Arne kom heim frå sjukehuset. Vi gutane og mange av dei vaksne hadde møtt fram ved bilstasjonen, det var ikkje så ofte nokon der i grenda gjorde ein bytur. Bilen kom. Men denne kvelden var det ikkje sjåfören - den skravlete bensinguden folk samla seg kring. Nei, det var Arne. Han hoppa ut or bilen, blid og bleik i andletet som før. Men korleis var det han såg ut på kleda? Den blå genseren han reiste i, var ikkje å sjå. I staden hadde han fått på seg eit langt, rart, gråkvitt plagg, og på ryggen hekk det ned ein pose. -Det er ein anorakk, fortalte Arne glad, han hadde fått anorakken hos slektingar i byen. Ingen lo straks. Men det grodde fram ein uhyggeleg kald flir i andleta. Eg stod tett ved Arne og kjende meg avundsjuk. Da kom Anders. Han gjekk i ei gul vindjakke, som dei fleste vaksnekarane, nakkhåret måla kragen svartare for kvar dag. Vindjakka var vid og gjorde Anders til ein brei og god kar i grenda. Han lika å stå midt i store karflokkar og styre låtten dit han ville. - Kjem guten att som lik, gol han brått, eg synest han har fått på seg likskjorta! Før hadde fliren stått stygg, mager og uviss i andleta, no blømda han brått, i skratt. Raude tunger skaut rygg bak svarte tenner. - Liket! Liket! skreik eit par gutungar. Eg såg at Arne var skadeskoten, hjelpelaus, munnen skalv. Sjølv hadde eg vorte like hjelpelaus same stoda. Alle fattige er hjelpelause i striden mot den fattigdomsfeige låtten. Brått vart eg vår augo kring meg. Folk såg på meg. Eg sansa meg i siste liten og slo i ein skrellande lått. Så var eg berga for denne gongen.

Men Arne var mindre enn ein fjortenåring da han gjekk heim. Eg nådde han att bortanfor brua. Han var tagal, same kor mykje eg frega og spurde etter korleis det var i byen. Da vi var så langt komne at vi såg heimehyttene våre, både han og eg, spurde han brått: - Synest du han er rar, denne anorakken? Eg måtte seia som sant var at eg ynskte meg ein slik anorakk sjølv. -Men du lo, du og -. Han mistrudde meg, og eg såg mistrua sat i han etter eg hadde orsaka meg med at eg lo berre for det dei vaksne lo. Men underleg nok kjende eg at vi var venner likevel da vi skildest denne haustdagen. - Denne haustdagen som brenn så klart i minnet her eg sit med blyant og papir og leitar meg attende gjennom svarte ungdomsår, leitar fram lærdom or ein vond lagnad. Denne haustdagen - gul og blodut av utbrent liv, bleik av unemnande undergangssorg - denne haustdagen som svara på den feige låtten min med stor stille, vart til evig haust i mitt eige medvit. Men etter kvart vart hauststilla i meg fylt av kviskreord, tagde ord.

- Ord eg aldri fekk sagt til vennen Arne. Men heilt einslege orka vi ikkje vera nokon av oss, difor var vi venner, difor var vi saman dagstøtt. Saman gjekk vi for presten, og saman drakk vi

oss fulle og gjekk på dans første gongen. Men når vi var saman med andre, vart det liksom ein kaki vindgufs mellom oss. Når ungane ropa på Liket, når unggutane spurde etter likskjorta, når jentene kviskra og lo, da drog eg meg frå han og over til dei andre. Ja, gud hjelpe mi feige sjel, eg var med dei andre og lo for det eg var redd. På veggen heime hos Arne hekk anorakken ubrukt.

Doktorsonen og prestesonen kjøpte seg anorakk, Arne gjekk i ei gammal, gul vindjakke og freista fåfengt å gjera seg brei og bygdalugom.

Men alle stader han kom, vakna eit rop kring han: Liket! Meir og meir vart han tosken og tulling i grenda, eit godfjottet gudsbarn utan gud, ei skyteskive for alle vindjakkekledde kyrkjegangsfolk. Når vi var to-eine, når vi slo saman einsemdene våre, da trudde vi på kvarandre. Det hende vi opna døra til rommet der draumane buddet. Eg fortalte mangt som kunne dømt meg til bygdetulling om det hadde spurst. Difor kalla eg enno Arne min beste venn. Han nemnde aldri at eg heldt lag med mordarar iblant. Ei vakker 17. mai-natt hende det brått noko som skok fliren bort frå andleta ei stund.

Arne skaut seg, sprengde seg i filler med dynamitt han hadde kjøpt dagen før. Dei vindjakkekledde, vanevise, hadde gud på tunga da dei plukka saman restane. Sidan vart det skravla om så mangt - ei jente - sinnssjukdom. Gravferdsdagen var eg still og bortgøymd som dei andre, det høyrer til. Dei døde skal ha fred, berre dei levande kan drepast. Etterpå gjekk eg oppi lia med papir i lomma. Eg skreiv, skreiv om den døde og krona han med gravferdsdygder. Eg skreiv om dei som drap, brennande ord og beiske ord, brennande og beiske som min eigen ungdom. Det var svepeslag over det tunge, kalde bygdedyret. Orda mine kom på prent i bladet - og brått skein det kaldt av flir kring meg. Det vart ein krig for livet. Tankane mine var som knyttevar år etter år. Ingen som ikkje har røynt det til inste grunn, veit kva makt det flirande bygdedyret eig. Ofte var eg nær ved å stupe, men da måtte eg alltid tenkje på Arne, det sprengde livet, det sprengde Liket. - --- - Liket - det er ikkje berre Arne lenger no når eg skriv desse orda. Det er noko ulykkeleg, stilt - ei bunden kraft. Det er alle desse redde, innestengde menneske, som knuser kvarandre og jagar kvarandre inn at i ei innestengt verd. Liket - det er alle som dagleg dør og drep i ei verd der lykka er nær og berrsynt og livesens evangelium kan formast med to ord: Ver uredd. -

Frå Nesler 1952

Rudolf Nilsen (1901-29)

REVOLUSJONENS RØST

Gi meg de rene og ranke, de faste og sterke menn,
de som har tolmod og vilje og aldri i livet går hen
og selger min store tanke, men kjemper til døden for den.

Gi meg de kolde og kloke, som kjenner min virkelighet.
Bedre enn mange som sier de tror, trenger jeg noen som vet.
Intet er mere som skrift i sand enn løfter om kjærlighet.

Gi meg de bitre og steile, som ikke har frykt i sitt blikk.
Gi meg de gudløse stolte, som ikke har trang til mystikk,
men dristig vil skape en himmel her etter sin egen skikk.
Gi meg de brennende hjerter, som aldri gir tapt for tvil,
som aldri kan kues av mismot og trues av sorger til hvil,
men møter hver seier, hvert nederlag med det samme usårlige smil.

Ja gi meg de beste blant dere, og jeg skal gi dere alt.
Ingen kan vite før seiren er min hvor meget det virkelig gjaldt.
Kan hende det gjelder å redde vår jord. De beste blant dere er kalt.

(Fra *På gjensyn*, 1926)

Hartvig Kiran

Med eiga lyre (1979)

NYKLEHOLMEN

Brenner dei ikkje brising meir
på Nykleholmen som før?
Eg høyrer om bål så mange stader,
men berre på stranda i sør.
Minnest då ingen Nykleholmen
når jonsokskyminga fell,
der vi rodde ut frå gråbergstranda
nordom det bratte fjell?

Skuggen var lang på stranda vår,
og jamt var morgonen sein.
Men kvelden når sola seig i havet,
då var det på oss ho skein.
Og holmen som oftast låg der liten
og grå i sin fattigmannsfjord,
vart gledande gull når jonsoksola
strålande rann i nord.

Der tura vi jonsoknatta lang
og heldt oss eit herrens hus
på wienerbrødskalkar frå Harald bakar
og Breidablikks jordbærbrus.
Mektig som Babel ruvde bålet
og skein over sjø og land.
Vi rodd' ikkje heim før ljose dagen,
endå låg det og brann.

No ligg han der holmen, grå og gløymd
av barn i rikare kår.
Det svartnar av båt på søre fjorden,
men ikkje på fjorden vår.
Minnest då ingen, ingen lenger
når jonsokskyminga fell
dei fattigbarns gleder på gråbergstranda
nordom det bratte fjell?

TUNGETALE FRA PARNASSET

FRA I BEUNDRING OG FORARGELSE, 1954

ARNULF ØVERLAND

1889-1968

I romantikkens Tyskland ble det skrevet så mange tusen dikt om roser og nattergaler at de måtte holde opp med det. I vår egen landsmålsdiktning har det gått for det meste på einsemd og lengt og liding – nå begynner det også å bli besværlig. Slik er det med versekunsten over det hele. Dikterne må finne på noe nytt.

Ja, så sitter de der og strever, og får det ikke til. Det de skriver, det blir så flaut og ubetydelig. De stryker det ut og prøver å få sagt det på en original måte; men da blir det meningsløst. Hva skal de gjøre? Dikte må de, for de er jo diktere! Situasjonen er desperat. De river seg i håret, de besverger alle himmelens makter – og sannelig! de får hjelp!

De ser enda en gang på det de har kladdet ned. Meningsløst er det; men det er da noe nytt, det er originalt, det ligner jo T.S. Eliot!

Og før man vet ordet av det, utkommer den ene diktsamling etter den annen med bare rabbel og snikksnakk. Ennå har vi ikke så mye av det i Norge; men i Sverige er det blitt en hel åndsretning, en hel generasjon av tungetalere og Eliot-epigoner – 40-talisterna.

I kritikernes leir oppstår ikke liten forlegenhet. De vet jo at dette er tøv. Men der er allerede blitt så mange som skriver slik, nesten hele ungdommen. Noen av dem er selv kritikere og er allerede i gang med å utforme teorien. Der må jo være noe i det; man kan ikke avvise det uten videre, da blir man kanskje stående for ettermiddagen som en avskrekende réaksjonær stabeis. Nei, det er nok best å prøve å forstå det. Og så setter da kritikerne seg til å forstå!

Der finnes massevis av eksempler på en lyrikk som er absolutt ubegegripelig – hvor der overhodet ikke finnes en setning som gir noen mening, eller to ord som har sammenheng med hverandre. Jeg vil ikke søke støtte i den slags eksempler, det ville være altfor lettvint. Jeg vil holde meg til et utvalg av det bedre.

Jeg har her en bok som heter «40-talslyrik, utgiven av Erik Lindgren och Karl Vennberg». Disse to er forgrunnsfigurer i den retning som kaller seg «fyrtotalism».

Når Lindgren selv har utgitt boken, må man kunne gå ut fra at han også blant sine egne dikt har valgt de beste.

Altså: hva er det nå kritikerne forstår? Jo, det er følgende:

VID SHELLEYS HAV

*i detta mörkers mörker denna vita kropp
och hela min varelse så ljus så glömd
som månens spegelsegel i ett sommarhav
som vågor vågors toppar brutna utan skum
brutna sargade: på livets horn jag blödde
nu lyftes jag som våg som blad ett moln
långt borta långt ditt hägrande hjärta
ett hopp inneslutet mellan tvenne vilor
en vilja under tvenne skuggor liv och död
död denotation mullrande mull: död mull*

Diktet fortsetter et stykke til; men det er ikke nødvendig å sitere mer, det er likedan hele veien.

Det er mange som synes dette er godt. Tungetale er slett ikke alltid uten virkning, når bare menigheten er grepst av den rette andakt.

La oss se på et annet dikt i samme bok, Lars Englund: «Thalatta!»

*Till sist
stod vi på den nakna stranden
vänta mot morgonens bräddade ljus -
Vidden, havsluftens
krympte oss. Men över den vita sanden
bläste våra skuggor ut till två
slanka
popplar.*

Her kan jeg nok forstå hva dikteren forteller. Men jeg begriper ikke hvorfor jeg skal vite det!

Dette går igjen i alle kunststarter. Vi har fått en tonekunst uten melodi, en billedkunst uten form og en ordets kunst uten mening.

Er det nå grunn til å tro om dem som skjenker oss denne kunst, at de har stoff i seg og har formende evne, men bare ikke bryr seg om å bruke den, – at de har verdier å gi oss, men bare ikke vil?

Å nei. Det er nok en mangelsykdom.

En klar og forståelig verseform eksponerer tankeinnholdet. Er det skrøpelig, da vil en klar form avsløre det. Alle vil se hvor enfoldig det er. Men det fyrtiotalistiska vers kan kamusflere ynkverdigheten i en strøm av ullent snakk og høytemt abrakadabra.

Den som vil innestå for sin idé, behøver ikke tilsløre den. Er den vakker, kan den godt være naken ...

(Utdrag av foredraget som ble holdt i 1953)

bräddad: breddfull
eksponere, her: røpe
epigon: etteraper

moln: sky
sargad: revet i stykker
T.S. Eliot (1888–1965):
amerikansk-engelsk for-
fatter

LOUIS ARMSTRONG

FRA VED BÅLET, 1962

HANS BØRLI

1918-1990

Gamle, milde Satchmo –
ansikt som hjulspor på sletten,
som muld og morild.

Sår på leppene
Blod på munnstykket av messing. Alltid
raser solstormen
i dine lungers kløftede tre. Alltid
flyr en ravn på duevinger
fra din sondersungne strupe.

Nobody knows ...

Ser du alle de hvite hendene, Satchmo?
De klapper.
Hender som slo, hender som hengte, hender
som splittet et mildt, groende mørke
med hatets brennende kors.
Nå klapper de.
Og du spiller, gamle. Synger
Uncle Satchmo's Lullaby. Svetten pipler, brystet
hiver. En sol sitter fast
i trompetens skinnende svelg.
Som gråten i en strupe.

... the trouble i've seen.

Hvor ditt arrete smil gjør meg skamfull
over mitt eget stengte ansikt,
mitt knefall for skyggene. Jeg spør deg:
Hvor hentet du kraften til
ditt opprør uten hat? Din
skinnende tone av lys
som gjennomstråler negernått? Svar meg,
hvor stor sorg skal til ...
hvor stor sorg skal til ...
for å nære en ren glede?

Og trompeten svarer
langt borte fra,
en røk av sølv:
– Mississippi ...

SOM I EN KINOSAL

Som i en kinosal, men uten
at jeg selv vet hvordan jeg er kommet
hit, og midt under forestillingen
Hva handler det om? hysj
Men hva heter filmen? hysj
Og kontrolløren lyser, myser på meg
med en skjermet lommelykt
Hvorfor setter De Dem ikke? Hva med
disse kuffertene?
De er mine. Hysj, han skubber til meg
har De drukket? Hold Dem
rolig, ellers må De gå igjen

Og fjernet et minne om at engang
protesterte? skrek jeg ikke? trampet i
Jeg husker ikke, snubler bare oppover
i trappetrin med tall som lyser
grønt mot Exit (rødt)
og redd. Fra ferretet bak meg
stemmene, metallisk ropert-brølende
det hvisker som fra hvinende vinsjer
og et gravmørke omkring meg
bare hodene såvidt, så hvite over
benkeryggene, og når jeg snakker til dem
Hysj! så, ut med Dem
på hodet gjennom døren, ut
men bare inn i en kinosal, nøyaktig
maken, og den samme filmen
Kjører de den forlengs eller baklengs
Hysj. Og kontrolløren og det hele om
igjen, opp trappene
ut igjen, men alltid bare inn igjen

(Fra *Det skjeve smil i rosa*. 1965)

MEN VI LEVER --

– Men vi lever
gjennem supermarketpeden og ostehyllene, og vi lever
under jetflystripene i mais gyllenmåned
og i røk-omslørte byer,
og vi lever med host i forgasseren og smell i bildørene.
Vi lever
gjennem TV-kvelden i det gylne seklet,
over asfalten, bak ukebladene og på bensinstasjonene.
Vi lever
i statistikkene og i matrikkelnumret når det er valgår, Vi lever
med en blomst i vinduet,
trøss alt vi lever under
hydrogenbombenes nukleare kjemi-
utryddelsestrusler, søvn-
løshet vi lever
sideomsidé med de sultne de som
dør i millionvis, lever
med en tretthet i vår tanke, lever
ennu, lever
magisk uforskbarlig lever
lever
på en stjerne.

ROLF JACOBSEN
(1969)

NAKEN

Tarjei Vesaas

Her ligg att ein namnlaus etter henne – i eit krenkt, famælt land.

Aldri har det visst vori noken så åleine som denina. Han er berre komen, og ligg i dagen. Dagen breier klåren sin utover han, og han kavar mot, og tenker det er eitkvart for han i alt dette.

Ingen bøyer seg ned til han og spør kva han heiter. Det er visst ikkje fastsett noko namn på han. Her har aldri voři noken så naken frå mors liv.

Han lagar ein bøge over seg med ei vaks-kvit finger. Det er berre ei lita rørsle ned i botnen av eitkvart som ikkje vedkjem noken.

Ein heit dag var det to vakre systrar som såg einannen stumt inn i andletet. Det vil seia: det var den eine som såg, den andre vart berre sitt på. Og ho kunne heller ikkje koma unna dette, fekk ikkje sige i jorda med skulda si. Ho hadde ikkje eingong nytte av å slå auga ned. Prøvde ho det, kjende ho den stumme strenge strålen mot seg endå verre. Ho hadde å halde dette ut, og det visste ho sjølv.

Ho stod der framfor systera og var alt teken i bruk av livet: hadde barn under hjarta sitt. Men bakgrunnen for det heile var mørk.

Mørk. Ein veit ikkje meir. Kva veit ein om mørkret?

Kva er det du har selt? Vi er i krig med dei.

Det liksom brast i systerandletet som var vendt mot henne – som at det ville bryte ut eit rop i sorg og harme: Gå! – til dine grøne –

Men ropet kom ikkje over leppené hennar. I staden skunda ho seg ifrå, fordi noken annen kom i nærleiken, mor deira, og ho greidde ikkje stå der saman med mor si.

Så stod mora og den ulykkelege der toeine. Det for noko underleg dei imellom. Trong etter å få lagt alt til side. Fordi det er du og eg. – Men det var berre ein liten blunk. Det gleid av att. Var ikkje lov. Og så gjekk mora lut mot bakgrunnen. Ho òg.

Det mørkna kring henne som stod att. Hadde ho likevel hatt ei slags rådlaus von istad? Men det kunne ikkje skje noko under. Ho hadde øydelagt noko som måtte vera altfor kostbart. Ho hadde etter kvart kjensle av det sjølv.

Bort, bort, tenkte ho.

Han er sju gonger naken, han som ligg her att etter henne. Om henne sjølv er det heilt stilt. Ho er betre ikkje her. Men børa ho bar, er att i landet.

Han ligg på ryggen sin og sparkar. Og er full av tiltju mot det som er kring han.

Vinden blæs mot han, ikkje varmt, den tunne huda hans knuprar seg av det. Men han snur seg venleg mot. Vinden i eit slikt land er sviende kald, men den namnlause gaper venleg, og vinden yler over det opne gapet.

Langt borte står det noko som han ikkje skjønar, men som dreg han. Det er ein ring av levande, men dei kjem aldri nært. Han synest han skulle voti der han òg, og er venleg stemt mot det, men det kjem aldri nærrare. Han berre ser det – medan kvasse strå og ørsmå steinar stikk opp i det ferske holdet hans, ifrå lega han har fått. Han er venleg stemt og ligg stille på det, og ventar på eitkvart han ikkje veit.

Ei gul skodde pustar opp frå eit kjørt. Kryp langs marka. Kryp over den namnlause. Han hostar litt inni det, men er venleg stemt mot det fordi det kjem til han, og han rablat inni det liksom, med fingeren. Skriv eit ordlaust språk. Det kryp over

Vindane

han, men drep han ikkje. Her er så mangt som kan laga seg til i eit krenkt land, og no kryp det over han og pustar mot han. Men livet er seigt: og *han* har ikkje krenkt noken.

Natta slår stilt ned på han. Han veit ikkje kva det er, og klyngar ein grann. Ikkje så godt å vera einsam inni det, men det kjem til han og *er* for han. Ringen av levande blir òg borte når det mørknar. Det er eit lite sakn, men han har hatt så få sakn, han har vori venleg stemt mot alt, og no er det kanskje ikkje meir?

Men det er. Han lever. Sola går som eld einstad; og er for alle. Han dukkar fram att, i eit oppatnya blindande ljós. Han sette ikkje til i natta heller. Han ligg på ryggen og ventar på eitkvart som han slett ikkje veit. Han er sju gonger namnlaus, men endå ventar han. Den valne fingeren hans gjer ein valen veiv. Ein ørliten bøge i eit svært himmelrom – men frå aust til vest var det likevel.

Dag Solstad

VI VIL IKKE GI KAFFEKJELEN VINGER

Før var vi drømmere og derfor blinde. Vi leste aviser, verdenshistorie, kriminalromaner og oppdaget ikke forskjellen. Før søvnen var gnidd av øynene, steg vi til frokostbordet og uten å si: bord, dekk deg. Vi tenkte på nettenes uhyggelige drømmer og var fornøyd med det. Men årene gikk og endelig forandret vi oss.

En dag forlot vi sengene, holdt strømpene i hånden og merket at porene i fingrene fikk ull. Vi slo badekranene på og kjente susingen av vann mot neseborene. Vi bodde i blokk og når alle sto opp til samme tid syntes vi badekranene dannet et orkester.

Vi var blitt muntrere. Tingene klebet seg ikke lenger til oss som skodde. De hilste oss velkommen når vi inntok frokostbordet.

Da gikk det opp for oss at også kaffekjelen var der. Vi så den plutselig på frokostbordet. Et stort blankt dyr mellom kopper, asjetter, sardinbokser, syltetøy. Den sto på voksuken. Underlig: Ingen sa noe. Hadde et barn vært mellom oss, og det hadde ikke vært mulig da, ville det kanskje ropt: Se, der er en kaffekjel.

Det var en forunderlig morgen. Vi kunne begynne å leke. Kaffekjelen lignet et tårn mellom alle de andre tingene. Vi lo til hverandre, laget

papirfly av serviettene som vi lot sveve over tårnet og ned på gulvet, i sjøen der nede. Vi rørte fingrene i bunnen av kaffekoppene og spådde hverandre om fremtiden. Enda vi ikke trodde på det vi sa, var det fint å røre fingrene i kaffegruten.

Siden så vi ordentlig på kaffekjelen og fortalte hverandre hva vi syntes den lignet. Vi kom for sent til arbeidet og oppdaget at det ikke var den katastrofen vi hadde sagt, men aldri trodd det var.

Ser man nøye på kaffekjelen, kan tuten være et nebb og håndtaket stjerten med alle de brusende fjærne. Gir vi kaffekjelen vinger, blir den en fugl som kan fly opp under taket, svive rundt lampekuplen eller, hvis vinduet er åpent, gjenom det og ut i den blå dagen.

Vi ville gi kaffekjelen vinger. På arbeidsplassen tegnet vi utkast til vinger og om kveldene diskuterte vi og sammenlignet.

Til vi en morgen forsto at vi for alltid måtte slutte å drømme. Da ble vi fylt av en ømhett for verden og sa: Vi vil ikke gi kaffekjelen vinger. Vi vil ikke forandre tingene våre til fugler og blomster. Vi vil la kaffekjelen være kaffekjelen og se den stå på frokostbordet, blank av aluminium og fylt med rykende kaffe. Vi vil ta et godt tak i håndtaket, løfte den på skrå over bordet, bevege den langsomt mot alle koppene og fylle dem en etter en med svart kaffe som vi drikker.

Italo Calvino

SKJØNNLITTERATUR

Hvis en reisende en vinternatt (utdrag)

Du skal i gang med å lese Italo Calvinos nye roman «Hvis en reisende en vinternatt». Slapp av. Konsentrer deg. Skyv alle andre tanker fra deg. La verden omkring deg blekne og bli utsydelig. Det er best du lukker døren, for i værelset ved siden av står alltid fjernsynsapparatet på. Si straks fra til de andre: «Nei, jeg vil ikke se fjernsyn!» Hev stemmen, ellers hører de deg ikke: «Jeg leser! Jeg vil ikke bli forstyrret!» De har kanskje ikke hørt deg i alt bråket, så si det høyere, rop: «Jeg skal begynne å lese Italo Calvinos nye roman!» Eller om du ikke vil si det, så la være. Vi får håpe de lar deg være i fred.

Finn den behageligste lesestillingen. Sett deg, len deg tilbake, kroll deg sammen, legg deg. Legg deg på ryggen, på siden, på magen. I lenestolen, på sofaen, i gyngestolen, i liggestolen, på plassen. I hengekøyen; hvis du har en hengekoye, da. På sengen naturligvis, eller i sengen. Du kan også stå på hodet, i yogastilling. Med boken opp ned. Det sier seg selv.

Man klarer naturligvis aldri å finne den ideelle lesestilling. En gang i tiden leste man stående ved en lesepult. Man var vant til å stå. Man hvilte seg på den måten når man var trett av å ri. Det har aldri falt noen inn å lese mens man sitter på hesteryggen, men nå forekommer det deg at det måtte være en god idé å lese mens man sitter i salen. Med boken hvilende på hestens man, kanskje hengt opp i hesten ører med en spesiell innretning. Det måtte være meget behagelig å lese med føttene i stigbøylene, for det å ha bena høyt, er første betingelse for å kunne nytte lesingen.

Vel, hva venter du på? Strekk ut bena, legge gjerne føttene på en pute, på topper, på armlene på sofaen, på ørelappene på ørelappstolen, på salongbordet, på skrivebordet, på pianoet, på globusen. Ta av deg skoene først. Hvis det er så at du vil ha bena høyt, da. Hvis ikke, så ta dem på deg igjen. Bli nå ikke stående der med skoene i den hånden og boken i den andre.

Still inn lyset slik at du ikke blir trett i øynene. Gjør det nå, for straks du har fordypet deg i lesningen, er du ikke til å rikke. Sørg for at det ikke faller skygge på bokside, en ansamling svarte bokstaver på grå bakgrunn, ensartede som en flokk rotter. Men pass på at ikke faller et alt for sterkt lys på siden, og at det ikke kastes tilbake fra det brutalt hvite papiret og gnager på bokstavene skygger som i en middagstime i Syden. Prøv nå å tenke deg alt som kan hindre deg i å avbryte lesningen. Sigarettene innenfor rekkevidde, hvis du røker, altså. Askebegeret. Hva mer? Må du tisse? Vel, det vet du vel best selv.

Fra *Hvis en reisende en vinternatt*,

BJARTE BREITEIG

Stockholm

(Fra *Surrogater*, 2000)

Det er kaldt og stille her. Egentlig er leiligheten for stor for meg. Langs veggene står eskene stablet, jeg har bare pakket ut det mest nødvendige, sengetøy, kjøkkenutstyr og toalettsaker, det ligger i en haug på sengen. Jeg må begynne å gjøre noe, tenker jeg. Jeg tenker det igjen og igjen, at jeg må begynne å gjøre noe. Jeg går bort til vinduet og lener meg mot karmen. Nede i bakgården står en sykkel med bøyd forhjul lent mot et nettinggjerde. En vegg-lampe flimrer litt og kommer på. Jeg ser på klokken. Kristine har sittet på toget i snart fire timer. Jeg prøver å forestille meg stemmen hennes, men den er allerede borte.

Jeg har rigget til datamaskinen på kjøkkenbordet og sitter og chatter med folk på forskjellige internettkanaler. Det er nattestille i bygningen. Ingen skritt i trappeoppgangen eller sildring i rør etter folk som har vært på do. For alt jeg vet kan jeg være den eneste som bor her. På en norsk kanal treffer jeg ei jente som heter Elisabet og er her fra byen. Jeg må kalle henne Betty, skriver hun, det gjør alle andre. Jeg lyver for henne og skriver at jeg er fra Sverige, at jeg jobber på en kino i Stockholm, at det er der jeg sitter og chatter etter stengetid. Jeg skriver at Stockholm er en fin by, men at det er et ensomt sted å bo. *Så du har ingen kjæreste?* spør Betty. *Inte nu*, svarer jeg. Løgnene gir meg en merkelig slags inspirasjon. Jeg får trang til å fortelle mer om livet mitt i Stockholm, om hva jeg driver med, hva jeg tenker på når jeg går gjennom disse gatene jeg aldri har sett. *Jag bor i en lägenhet i Gamla Stan*, skriver jeg. *Det snöar här nu*. Jeg ser for meg gamle, skjeve hus med lys bak sprossede vinduer. Jeg ser de hvite fillene som laver ned over takene, og dampen av smeltet snø

fra gatelyktene, det hele er så klart. *Varje afton går jag genom de gamla gatorna på väg til kinon. Jag tänker på alla människorna som har vandrat här genom tiderna. Alla dom som nu är borta. Jag går bredvid droschorna som står i kö och går på tomgång. Chåförorna sitter ensamma i sina mörka kupéor. Jag ser dom röka cigaretter och lyssna på radion. Snön gör alla så tysta. Det är som att leva i en stad där tiden inte finns. Det kribler i meg när jeg ser de svenska ordene dukke opp på skjermen, når jeg ser hvor riktig det virker. Jeg forestiller meg jente som sitter og leser det fra en annen skjerm et annet sted i byen. Du er så poetisk, skriver hun. Jeg får lyst til å flytte til Stockholm selv. Men jeg har ei lita jente. Det er ikke bare bare å flytte når du har ei lita ei. Jeg spør om hun er gift. Nei, skriver hun. Det er bare meg og jenta.*

Røret er kaldt mot kinnet. Jeg slipper myntene inn gjennom spalten og slår nummeret hjem til Mor. De matte plastrutene i telefonboksen er skriblet på med sprittusj, ei jente som elsker en som heter Ron. Utenfor glir en buss forbi, og en gatelykt reflekteres i vindu etter vindu. Mor tar telefonen, og myntene faller skranglende ned i beholderen inne i apparatet.

Hei, Mor, sier jeg. Det er meg.

Neimen er det du, sier hun.

For noen uker siden fortalte jeg henne at jeg ikke kom hjem til jul, at jeg skulle feire den sammen med Kristine hos foreldrene hennes.

Når drar dere? spør Mor.

Om et par dager.

Med toget?

Ja, sier jeg. Det blir vel til at vi tar toget.

Hun sier at vi må bestille billetter, ellers kan vi risikere at det blir fullt.

Det blir så fort fullt nå som det nærmer seg jul, sier hun.

Jeg sier at Kristine nok har ordnet det. Jaja, sier hun. Dere får det nok fint. Du må huske å hilse foreldrene hennes fra meg.

Hun sier det, enda hun aldri har møtt dem.

Det gamle termometeret ved kjøkkenvinduet viser hver dag flere minusgrader. Luften er matt og død de få timene solen er opp, og om kveldene er det ingen skyer på himmelen som kan reflektere lyset fra byen, det blir helt mørkt. *Det er så kaldt her*

i Norge, skriver Betty. Det er så kaldt at det ikke vil snø engang. Jenta gråter så mye. Jeg er redd for at hun skal fryse. Jeg tror hun er syk. Jeg kan se det på henne, at hun er syk. Det er fint at du er der. Fortell meg mer om Stockholm. Det blåbleke lyset fra monitoren faller over tastaturet og hendene mine. Det er så stille her. Bare suset fra maskinen og raslingen fra tastene når jeg skriver. Här är det så tyst och tomt. Tim efter tim sitter jag i visningsrummet och ser de samma filmorna om och om igen. Efterpå väntar jag medan publiken släntrar ned trapporna med trötta blick. Jag läser efter dom, och det blir tyst i lokalens. Genom glasdörrarna ser jag dom försvinna bortover langs gatan. Ibland känns det som om dom var döda. Som om jag var den ända levande i hela stan.

Jeg reiser meg og stiller meg ved vinduet. Jeg prøver å se for meg Betty. Hun forandrer seg ustanselig, slik en person man leser om i en bok forandrer seg fra side til side. Iblast er hun blond og spøkefull, og har lyseblått, muntert blikk. Så blir hun mørkhåret og stille, og øynene nesten svarte.

I flere dager kan jeg ikke skrive noe. Når jeg prøver å se for meg Stockholm, ser jeg bare det jeg allerede har beskrevet. Jeg unnlater å oppsøke Betty, og blir i stedet sittende og laste ned pornografiske bilder og små filmsnutter fra nettet. I timevis sitter jeg og ser. Det er alltid nye bilder, alltid nye filmer. Ungjenter blir tatt av halvgamle menn eller får store dildoer presset opp i de hårløse kjønnene. Fete kvinner ligger kneblet og bundet på hender og føtter, og hvit hud tyter ut mellom de stramme tauene. Synet av de røde øynene deres får det til å dunke i meg. På den mørke vindusruten ser jeg mitt eget speilbilde, det er som om en annen sitter der og overvåker meg, en som ser hva jeg ser på og vet hva jeg tenker. Han ser meg finne frem til bilder av kvinner med amputerte armer og bein, og med store, kunstige bryster. Han ser meg spille av en film fra en gynekologisk operasjon, en skalpell som snitter gjennom blodløst vaginakjøtt.

Vannet sildrer over meg og renner i glohete bekker fra hodebunnen, over ryggen og ned langs beina. Dusjkabinettet fylles av damp. Jeg setter meg ned med armene rundt knærne og lar vannstrålene dirre mot skuldrene og hodebunnen. Det er tungt å puste. Jeg ser på skitten som er avsatt nederst på plastveggene.

Spor etter folk som har bodd her før, som har stått nakne i dette lille kabinettet, skyllet salt av porene og kvittet seg med flass og hårvaffal. Jeg lener meg bakover og stirrer opp i dampen. Vannet er i ferd med å bli lunket.

Endelig er du der, skriver Betty. Jeg var redd kinoen din hadde stengt for julen. Det er fremdeles kaldt her. Jeg trenger noen som kan varme meg.

Jeg kniper øynene sammen mot skjermen og kjenner trettheten svi. Jeg stirrer mot ordene hennes. *Jag är full av värme*, skriver jeg. *Jag behöver bara nån att dela den med.*

Ron. *Love you 4-ever. M.H.* En tre år gammel dato. På fortauet utenfor går folk forbi i finklær, på vei til julegudstjeneste. Fra et stykke unna hører jeg kirkeklokkene. Jeg forteller Mor at vi er der nå, hos foreldrene til Kristine, at vi har det fint.

Det var godt, sier hun.

Og du? spør jeg.

Nei ..., sier hun. Jeg har det nå bra, jeg også.

Hun vil vite hva vi skal spise til kvelden, og jeg sier at jeg ikke vet, men at det sikkert er noe godt.

Ja, sier Mor. Det er det sikkert.

Jeg hører henne puste inn i røret, og jeg vet hvordan munnen hennes ser ut, de smale leppene og den nesten usynlige kløften opp mot nesen.

Ja, dere har vel fått pakken jeg sendte? spør hun.

Ja, sier jeg. Tusen takk.

Burde jeg ha sendt med noe til foreldrene også, synes du?

Neidå, sier jeg.

Er du sikker?

Mor da, sier jeg.

Hun ler litt. Jeg spør om hun har fått pakken fra oss.

Ja, sier hun. Men jeg skal ikke åpne den før til kvelden.

Nei, sier jeg. Det må du jo ikke.

Utenfor passerer en mann med to småjenter. De løper rundt ham, drar ham i frakken og hyler av fryd. Mor spør om det er barn der.

Det er tantebarna til Kristine, sier jeg.

Så koselig, sier Mor.

Jeg er litt full i kveld, skriver Betty. Det er jo julften. Hun skriver at når hun lukkér øynene, er det nesten som om hun kan se meg. Før var det bare et mørke der, men nå kan jeg se deg. Hun skriver at hun er sikker på at jeg er pen, at jeg har varme, trygge øyne. Øynene er det som betyr mest. Av og til har jeg lyst til å kysse deg. Jeg svarer: Du får mer än gärna kyssa mig. Det går nesten to minutter før svaret hennes kommer: Jeg vil at du skal holde meg fast og kysse meg lenge. Ja, svarer jeg. Jag vil trycka min mun emot dig. Mot dina ögon och mot din mun. Jag vil känna dig emot mig. Jag vil känna din kropp. Hun skriver: Fortsett. Blodet dunker i ørene mine, og fingrenе dirrer mot tas-tene idet jeg fortsetter: Jag vill ta av dina kläder. Jag vill se din kropp. Du är vacker. Jag vil känna dina bröst emot mig. Du ska kyssa mig, och jag ska trycka mina handflater emot din rygg och din nacka. Jeg venter litt. Fortsett, gjentar Betty. Vi ska duscha tillsammans, skriver jeg. Du ska smeka dina mjuka händer över mitt våta bröst, tills jag blir hård, men jag får inte komma in i dig. Inte ännu. Först måste vi tvätta varann. Mjukt och varsomt. Så leder du mig in till sängen, och jag kan mäst inte kontrollera meg själv nu. Jag lägger mig över dig, pressar mig emot dig och känner med ett att jag glider inn i dig. Det är härligt. Så varm du är! Jag glider ut och in, och jag hör att du njuter det. Du ligger under mig på sängen och ser på mig. Du är så vacker. Det kribblar i min rygg, i min nacka och i mina ben. Pusten skjelver när jeg løf den sive ut mellom leppene. Jeg vil mer, skriver Betty. Fortsett. Og jeg fortsetter. Jeg skriver om hvordan vi ruller rundt i en stor, myk seng og klamrer oss til hverandre mens jeg tar henne. Jeg hører hvordan hun stønner, og vi gjør det hardere og hardere. Jag kann ikke motstå dig, skriver jeg. Du sitter över mig. Du luter dig fram och kyssar mig lätt. Dina bröst duvar mjukt emot mig. Dom är underbara. Åh, nu står jeg ikke ut längre ...

Asfalten er nylagt og glatt av frost i de bratte bakkene vest for byen. Jeg går med hendene i jakkelommene og kjenner ansiktet stivne mot vinden. Det er nesten ikke trafikk. Solen glimrer i frosne solepytter. Jeg krysser plassen bak et stengt butikksenter og leter meg frem til adressen hennes, som jeg har fått fra Opplysningen. Husnummeret henger på veggen til en liten postfilial med tilgitrede vinduer og oppslag om postens åpningstider

i romjulen. I andre etasje er det privatbolig, en adventsstjerne lyser matt i det midterste vinduet. Jeg åpner en smijernsport og kommer inn i et tomt gårdsrom, går rett bort til døren og ringer på. Ingen åpner, og jeg ringer flere ganger. Ved siden av trammen står en rusten sementblander halvfull av frossent sålevann. Hjulene er delvis nedlungne i grusen. Jeg begynner å tvile på om adressen er riktig, og i det samme hører jeg noen i porten. En kvinne kommer rundt hushjørnet, trillende på en barnevogn. Hun stopper idet hun får øye på meg. Fjeset er smalt, og håret, som henger flatt ned over ørene, virker nesten fargeløst.

Hei, sier jeg.

Hei.

Er det dette som er Betty? Jeg tenker på det jeg på forhånd hadde tenkt å si, men det passer ikke, det glipper unna. I stedet sier jeg på måfå at jeg skulle poste et brev.

Et brev? sier hun. Det er på den andre siden, det. En sprekk i veggen hvor du kan putte brevet.

Stemmen hennes er monoton og øynene rødkantede. Hun virker sliten. Hjulene knaser mot grusen idet hun triller vognen langsomt forbi meg. Et øyeblikk kjenner jeg lukten av henne. En ren og nøytral lukt.

Vil du hjelpe meg med vognen? spør hun. Det er så vondt å få den inn alene.

Jeg nikker.

Sammen løfter vi den opp på trammen og videre inn i en halvmørk trappeoppgang. Der bøyer hun seg for å hekte løs vognbagen, og jeg må presse meg mot veggen for at det skal bli plass. Igjen kjenner jeg lukten av henne. Kanskje lukter det egentlig ingenting, men jeg vet at det er lukten av henne.

Vet du hvem jeg er? spør jeg.

Hun snur seg halvveis og rister på hodet mens hun fikler med vognen.

Det er meg, sier jeg.

Jeg kan se på henne at hun ikke skjønner hva jeg mener, og jeg sier ikke mer.

Hun tar den digre vognbagen i armene. Noen sekunder står vi bare og ser på hverandre. Så sier hun at jeg godt kan bli med opp og få litt cola eller noe.

Jeg nikker.

Det hadde vært godt, sier jeg.

Hun virker enda trettetere når hun smiler. Hun bærer bagen opp trappen, og jeg følger henne. Hun er kalvbeint. Som om de tynne knærne har sunket inn mot hverandre over lang tid.

Leiligheten er ryddig og møblene virker nye. Betty bærer bagen inn på et rom i enden av en liten gang. Mens hun er der inne, tar jeg av meg jakken og skoene. Gjennom stuevinduene er det utsikt ned mot sentrum, hvor høyhusene står gylne i ettermiddagssolen. Jeg setter meg på sofaen og synker tilbake i de myke putene. På et hjørnebord står et juletre med enkel pynt. Som lukten hennes, tenker jeg. Alt er enkelt og rent.

Hun sover, sier Betty idet hun kommer inn igjen. Hun sover nesten hele tiden. Hun er så liten.

Så det er ei jente, sier jeg.

Hun nikker.

Hva heter hun?

Elisabet, svarer hun. Men jeg kaller henne bare Betty.

Hun har hentet cola og glass på kjøkkenet og skjenket i til oss. Vi sitter i taushet, og jeg tenker at jeg snart må si noe; men jeg vet ikke hva, og hjertet banker fortare jo mer jeg tenker på det. Da jeg endelig sier noe, har jeg fått en svak dirring i stemmen.

Har du bodd her lenge? spør jeg.

Hun nikker. Hun stirrer ut i luften mens hun skraper neglene mot skinnet på det ene armlenet.

Du har jammen kort vei når du skal poste brev, sier jeg og smiler.

Ja, sier hun.

Og så er det fin utsikt, sier jeg.

Ja, sier hun. Den er veldig fin. Du skulle ha sett himmelen her når det er nyttårsaften.

Det er sikkert fint, sier jeg.

Hun nikker og skraper neglene mot armlenet. Leddene på de tynne fingrene er røde og hovne, og jeg oppdager at skinnet på armlenet er blekslitt i et avlangt felt under hånden hennes. Jeg prøver å la være å se på det.

Har du alltid bodd alene her? spør jeg.

Ja, sier hun. Jenta og jeg.

Åja, sier jeg. Jenta.

Jeg tar en slurk av colaan. Den er lunken og bruser mot ganen.
Etterpå kjennes munnen klissen.

Nyttårsaften ja, sier jeg. Det er ikke lenge til nå.

Hun hører ikke etter. Hun sitter bare og stirrer ut gjennom vinduet med det trette blikket sitt. Fingrene skraper og skraper, det er som om hun ikke merker det selv. Med ett sier hun:

Hun gråter.

Jeg lytter, men hører ingenting.

Jeg hører ingenting, sier jeg.

Jo, sier hun. Hun gråter.

Hun reiser seg og går ut på barneværelset. Hun blir der lenge, og det er helt stille. Etter en stund reiser jeg meg og går etter henne. Gjennom en halvåpen dør ser jeg henne stå foran en grønnmalt sprinkelseng. Først nå legger jeg merke til hvor mager hun er, at blusen henger rett ned over det flate brystet, og at halsen er unaturlig tynn. På gulvet bak henne står den tomme vognbagen. Hun reagerer ikke idet jeg kommer inn, sier ingen-ting. Det er overdrevent varmt på det lille rommet, og likevel ligger det flere lag med dyner i sengen. I en strikk på tvers over sengegrinden henger en skilpaddefigur og dingler.

Sover hun? hvisker jeg.

Hun svarer ikke.

Jeg böyer meg over sengen og trekker de øverste dynene forsiktig til side. Puten er tom. Det er ingen i sengen.

Hun er syk, sier Betty bak meg. Det er så kaldt for henne.

Det er alt hun sier. Så går hun ut. Jeg hører de lette skrittene bortover gangen, og deretter en dør som blir låst. Lenge står jeg uørlig, uten å løfte blikket fra sengen. Da jeg endelig beveget meg igjen, kjennes kroppen tung. Det er nesten uutholdelig varmt. Jeg trekker pusten dypt og går ut på gangen. Jeg stopper foran den lukkede døren til badet, ser på den lille messingfiguren som henger der, en liten tass som tisser ned i en potte.

Elisabet, sier jeg.

Hun svarer ikke.

Hallo, sier jeg.

Hun svarer fremdeles ikke, men jeg kan høre at hun flytter på seg der inne. Jeg banker forsiktig på døren.

Hallo?

Beina synker dypt i nysnøen mens jeg krysser parken. Det må ha snødd hele natten. Brøytefonnene dekker fortauene, og fotgjengerne må gå midt i veien. Bilene spinner når de starter opp i lyskrysset. Snøen ligger i en stor fonn mot telefonkiosken, og jeg må streve for å få opp døren.

Er dere tilbake nå? spør Mor.

Ja, sier jeg.

Jeg venter litt. Så sier jeg det. Jeg sier at jeg har vært her hele tiden, at jeg var her på julafoten også.

Det er bare meg her. Ikke Kristine.

Å? sier Mor.

Ja, sier jeg.

Det blir stille litt.

Vi skal flytte fra hverandre, sier jeg.

Å nei, sier hun. Å neimen gutten min.

Da hun sier det, begynner jeg å gråte. Jeg står rett opp og ned i den trange boksen, ser ut på morgenrushet og kjenner tårene kjølne nedover kinnene. Jeg holder for røret og snufser.

Gutten min, sier Mor.

Jeg klarer meg, sier jeg.

Er du sikker?

En gamling med stokk krysser gaten og begynner å gå mot meg langs veikanten. De røde fingrene klamrer rundt stokken.

Vil du ikke komme hjem en liten tur? spør Mor.

Jeg holder pusten og nikker.

Nils-Øivind Haagensen

Kjære du
der kom jeg på noe
sjokket jeg opplevde
da B S hadde lært seg
Deg være ære
utenat
vi sto i Giskegata
på vei til eller fra skolen
og han sang hele greia
(litt for fort, for ikke å bli avbrutt)
og jeg skjønte ikke at det gikk an
å synge en salme
uten en åpen salmebok foran seg
det er over 30 år siden
og fortsatt tenker jeg i mer eller mindre
de samme baner:
hvorfor bære det som bærer seg selv?
hvordan ta vare på ham som skulle ta vare på meg?
frykt ikke mer
evig er han med

Et dikt uten tittel fra samlingen *God morgen og god natt* (2013)

Salmteksten:

Deg være ære,
Herre over dødens makt!
Evig skal døden være
Kristus underlagt.
Lyset fyller haven,
se, en engel kom,
åpnet den stengte graven,
Jesu grav er tom!

Se, Herren lever!
Salig morgenstund!
Mørkets makter bever.
Trygg er troens grunn.
Jubelropet runger:
Frelseren er her!
Pris ham, alle tunger,
Kristus Herre er!

Frykt ikke mere!
Evig er han med.
Troens øye ser det:
Han gir liv og fred.
Kristi navn er ære,
seier er hans vei,
evig skal han regjere,
aldri frykter jeg.

Refr.:
Deg være ære,
Herre over dødens makt!
Evig skal døden være
Kristus underlagt.

Paulus Utsi

Så lenge

Så lenge vi har vann, der fisken svømmer

Så lenge vi har land, der reinen går og
beiter

Så lenge vi har skoger, der ville dyr kan
gjemme seg
er vi trygge på denne jord

Når heimplassen er borte og markene
rasert

- hvor skal vi da holde til?

Vårt eget land, vårt levebrød, har skrumpet
inn

fjellvann har steget
elver er tørrlagt
bekkene synger med sorg i stemmen
markene svartner, gresset visner
fuglene tier og flyr

Godene vi har fått

rører ikke hjertene våre

Det som skulle gjøre alt så lett
har ingen verdi

Smertefull er vandringen
på harde steinveier
Stille gråter fjellets folk

Mens tida iler
tynnes blodet ut
språket klinger ikke lenger
vannet slutter å bruse

Fra *Ildstedene synger 1994*. Gjendiktet av
Laila Stien

Nils-Aslak Valkeapää

Vindens veier

Dette er mitt liv
wind og fokk
solskjum og duskregn
bjelleklemt og hundeglam
vidjespillerens sang
viddehavets bølger

slik regner mitt livs regn
vindene blåser
isen kalver
stormene kviner over viddene

slik er dette livet mitt
vårsol
blanke elveløp
sølvvidder

gullvann

det er dette som er livet mitt
sorgtårer
hjertets gråt
glede, hell
og fryd
og fryd
i går og i morgen
brødre og søstre
barn og gamle
kvinner og menn

Fra *Vindens veier 1990*
Oversatt av Laila Stien

MICHAEL STRUNGE

NATMASKINEN

Langsomt oplades natten af byens lys.
Stjerneknapperne blinker
og på måneskærmen ses de første billeder.
Ah, jeg vugges som på en damper,
et tungt preststøg gennem mørket,
flyver højt i natmaskinen.
Skyerne af drømmedamp
hvæske hvidt til jorden.
Natmaskinen arbejder og absorberer menneskenes sjæle.
Mørket fyldes tæt af en summen af energi ...

Jeg er til koncert i Rockmaskinen.
Ugens overlevende trænges om den lille scene
luften er hed af musik.
Vi er i trance og trang
transcenderende
grænserne mellem køn,
mellem dimensioner af virkelighed,
dansende i tranceformationer
et sted i den sovende by.
Vi er forkomne englebørn
med vinger af fremtidssang,
med barnet i blodet og smøgen i kæften.
Vi har hud af den sarteste drøm
og hjerter der lyser mere end neon.
Vi er kvæstede af dagens skarpe lyde,
blødende lysrøde øre,
spiddet af avisoverskrifter.
Vi er en del af Natmaskinen
transformerer angst til venskab.

Vi bærer vores hjerner med stolthed
bytter drømme og cigaretter,
fylder os med rus og musik
bytter køn og masker ...

Senere tager vi hjem hver for sig
drager gennem Natmaskinen med nye identiteter
ad offentligt fastlagte ruter.
Der falder sorte klumper af søvn
fra olichimlen ned i vores øjne.
Vi sover ind som éncellede organismer
fra dengang jorden var hav.

PLASTICSOLEN

Gaderne er fyldt med blinde børn.
Det blæser koldt gennem byens tomme krani
Ting falder ned fra himlen: radioer,
pilleglas, aviser, sæbe og splintret glas.
Rundt om byen ligger skoven og gærer
af gift og medicin.
Mellem to tårne går en ung mand
på en udspændt line.
Ind over de bedøvede huse
trækker store mågeflokke
ud mod det golde, lunkne hav.
Plasticsolen gløder som et betændt øje
stråler af jod blinder indbyggerne.
Dybt i coma sover asfalten
dækket af blå sne:
Belyst af TV-ruderne.
Denne tidlige aftens musik
består af støj fra døende maskiner.
Nylonvinden blæser koldt
og dækker de levendes hud
med et tyndt lag smerte.

GÖRAN PALM
(f. 1931)

Havet

Jag slår framför havet.
Där är det.
Där är havet.
Jag tittar på det.
Havet. Jaha.
Det är som på Louvren.

1964

SONJA AKESSON
(f. 1926)

Aktionskapsfrågan

I

Vara Vit Mans slav.

Vit Man vara smäll ibland, javisst
dammssuga golven och spela kort
med barnen i Helgen.

Vit man vara på för Jävligt humör
och svära fula ord
många dagar.

Vit Man inte tåla slav.
Vit Man inte tåla stekad Mat.
Vit Man inte tåla Dum mening.
Vit Man får stora Anfall
snubbla barnens pjäxor.

Vara Vit Mans slav.

Föda Annan Mans barn.
Föda Vit Mans barn.
Vit man taga hand
Bekosta alla barnen.
Aldrig bliva fri Stora Skuld
till Vit Man.

Vit Man tjäna Lön på sina Arbeta.
Vit Man köpa Saker.
Vit Man köpa hustru.

Hustru diskas säs.
Hustru koka lort.
Hustru sköta grums.
Vara Vit Mans slav.

Vit Man tänka många Tankar bliva tokig?
Vara Vit Mans slav.
Vit Man supa full så sönder Saker?
Vara Vit Mans slav.

Vit Man tröttna gammalt bröst gammal mage
Vit Man tröttna gammal hustru
ber fara åt Helvetet?
Vit Man tröttna Annan Mans barn?

Vara Vit Mans slav.

Komma krypa knäna
tigga
vara Vit Mans slav.

II

Den som singe sticka från gumgnäll och köld
och segla till Hula-Hula!

Men nä: man är för hämmad!

Man går här och fantiserar och påtar
och drar sina strån
till stacken.

Det är det att man fått en gammeldags uppföstran.

Det är det att man inte kan fåta
att grabben dragit en över huvet
och inte längre vill snacka me'n.

Allt jäntan är för stor för både pussar och småll.

Om man tronade där, omsvärmad,
under palmkronesuset!

Utan plastöverdrag och frysack och bonmaskiner
och staten som ska ha sitt.

Och tanten som ska ha sitt —
hon som väl tog en för att bli försörjd.

Som gruvor och ruvar och snorar
och vänder nosen mot väggen.

Hon som väl inte har nånting emot, egentligen . . .

Så länge man drar till stacken.

1963